

UNIVERZITET U SARAJEVU

FAKULTET POLITIČKIH NAUKA - ODSJEK SOCIJALNI RAD-
DJECA I MLADI U SUKOBU SA ZAKONOM

**„ALTERNATIVNI NAČINI RJEŠAVANJA SPOROVA U
PORODIČNOM ZAKONODAVSTVU BOSNE I HERCEGOVINE“**

- magistarski rad -

Kandidat:

Amila Murga

Broj indeksa: 17-DMSSZ/10

Mentor:

Prof.dr. Udžejna Habul

Sarajevo, april 2021. godine

SADRŽAJ

UVOD.....	4
TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA	6
Predmet istraživanja.....	6
Definisanje problema istraživanja.....	6
Ciljevi istraživanja	7
Metod istraživanja.....	8
Hipoteze i sistem varijabli	8
PORODIČNO POSREDOVANJE / TEORIJSKI ASPEKT	10
Teorijska polazišta porodičnog posredovanja.....	10
Pojmovno određenje porodičnog posredovanja.....	12
Prednosti porodičnog posredovanja u odnosu na tradicionalne načine rješavanja porodičnih sporova.....	13
Zaštita najboljeg interesa djeteta u postupku porodičnog posredovanja	14
VRSTE PORODIČNOG POSREDOVANJA	18
Vrste porodičnog posredovanja prema sadržaju	18
Institut mirenja	20
Institut posredovanja prije razvoda braka	21
Modeli porodičnog posredovanja	22
PORODIČNO POSREDOVANJE / EVROPSKI PRAVNI OKVIR.....	26
Uvod.....	26
Preporuka Vijeća Evrope o porodičnom posredovanju - Preporuka No.R(98)1	27
Preporuka Vijeća Evrope o porodičnom posredovanju i ravnopravnosti spolova- Preporuka 1639.....	32
PORODIČNO POSREDOVANJE / NACIONALNI PRAVNI OKVIR.....	34
Uvod.....	34
Zakon o postupku medijacije Bosne i Hercegovine	34
Porodično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine i alternativno rješavanje sporova	36
Porodično posredovanje u zakonodavstvu FBiH.....	37
Porodično posredovanje u zakonodavstvu Republike Srpske	40
Porodično posredovanje u zakonodavstvu Brčko Distrikta	42
Uloga Centra za socijalni rad u postupku razvoda braka.....	44

REZULTATI ISTRAŽIVANJA	46
Uvod.....	46
Usaglašenost pravnog okvira koji definira porodično posredovanje u FBiH sa evropskim principima (H1.) i usklađenost provedbe porodičnog posredovanja sa zahtjevima iz Preporuke Vijeća Evrope o porodičnom posredovanju No.R (98) 1 (H2.).....	46
Socijalni rad ima važnu ulogu u sistemu zaštite djece u postupku razvoda braka (H3.), a komunikacija između osoba ovlaštenih za posredovanje i centara za socijalni rad je ključna u zaštiti djece u postupku posredovanja prije razvoda braka (H4.)	51
ZAKLJUČAK.....	55
LITERATURA	58

UVOD

Porodični sporovi, za razliku od svih ostalih vrsta sporova, najviše se odražavaju na društveni i lični identitet osobe (Taylor, 2002). Oni utječu kako na identitet pojedinaca u sporu, tako i na identitet porodice koja predstavlja društveni, ekonomski, ali i sistem međusobnih odnosa. Razvod braka, kao najčešći oblik porodičnih sporova, ne povlači samo pitanje neslaganja ili konflikta među bračnim partnerima, jer su tim konfliktom neminovno obuhvaćeni i drugi članovi: djeca, djedovi/bake i drugi srodnici, čije razumijevanje i doživljavanje konflikta te njegovih posljedica je sigurno drugačije od bračnih drugova koji žele okončanje njihove veze.

Iako je bilo potrebno dugo vremena za to, postignut je konsenzus o tome da sudsko rješavanje u tradicionalnoj parnici nije prikladno za porodične sporove. Sudski postupci gotovo uvijek doprinose povećanju emocija. Strasti, ogorčenost i uzajamno optuživanje se još više intenziviraju, što za već komplicirane i teške porodične sporove može imati pogubne posljedice. Pored toga, upravo to pojačavanje emocija ide na štetu pojedinaca, u prvom redu djece, koji ne moraju u formalnom smislu biti “stranke” u porodičnom sporu, ali su najugroženiji jer na njih posljedice spora utječu u najvećoj mjeri (Duman, 2012).

Porodično posredovanje kao alternativni metod rješavanja porodičnih sporova je institut koji je prisutan u svim pravnim sistemima. Iako osim posredovanja postoje i drugi načini mirnog rješavanja porodičnih sporova, koji s njim dijele neke zajedničke karakteristike, posredovanje je institut koji u najvećem stepenu uvažava i promoviše odgovornost strana za preduzete aktivnosti i odluke.

Prema Agenciji za statistiku BiH, tokom prvih devet mjeseci 2018. godine u Bosni i Hercegovini su razvedena 1.702 braka, što je dvostruko više u odnosu na isti period 2008. godine, jer su te godine za devet mjeseci razvedena svega 904 braka. Obzirom na podatak o povećanju broja porodičnih sporova koji su povezani s razvodom braka ili donošenjem odluke u vezi sa povjeravanjem djece jednom od roditelja, institut posredovanja postaje sve važniji mehanizam osiguranja blagostanja djece ali i stabilnosti i sigurnosti unutar društvenog sistema.

U Federaciji Bosne i Hercegovine je u toku 2018. godine zabilježeno 1788 razvoda braka koji čine oko 14% od ukupnog broja sklopljenih brakova u toj godini (Federalni zavod za statistiku, Stanovništvo i registar za 2014., 2015., 2016., 2017. i 2018. godinu). U 2018. godini zabilježen je porast broja razvoda braka za oko 36% u odnosu na 2014. godinu.

Tabela 1. Broj razvoda braka naspram broja sklopljenih brakova u Federaciji Bosne i Hercegovine 2014-2018.

Godina	Broj sklopljenih brakova	Broj razvoda
2014	11,891	1,316
2015	12,888	1,461
2016	12,790	1,428
2017	12,994	1,710
2018	13,061	1,788

Izvor: Zavod za statistiku Federacije Bosne i Hercegovine; Stanovništvo i registar 2014-2018.

Provođenje postupka posredovanja u slučajevima razvoda brakova kod kojih postoje zajednička djeca treba osigurati da je najbolji interes djeteta sve vrijeme u fokusu kod strana u sukobu. Ovaj rad želi istražiti koliko su zakonske odrednice o postupku posredovanja u domaćem porodičnom zakonodavstvu usklađene sa evropskim standardima u ovom području, te da li način provođenja ovog alternativnog načina rješavanja porodičnih sporova doprinosi donošenju odluka koje su u najboljem interesu djeteta, u odnosu na tradicionalni način rješavanja.

TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Predmet istraživanja

Predmet istraživanja je alternativno rješavanje porodičnih sporova s posebnim osvrtom na institut posredovanja prije razvoda braka.

U ovom radu biće analizirani alternativni načini rješavanja porodičnih sporova, te će se ukazati na razlike između instituta posredovanja i ostalih načina rješavanja porodičnih sporova. Istraživanjem ćemo razmotriti da li institut posredovanja, onako kako je definisan u zakonodavstvu FBiH, korespondira savremenom shvatanju porodičnog posredovanja.

Definisanje problema istraživanja

Prema Mayer (1995), porodično posredovanje ima za cilj osnažiti ljude u sukobu za rješenja svojih problema poštujući pravo na samoodređenje i njegovo osnaživanje. Unutar konteksta povećanja broja porodičnih sporova koji su povezani s razvodom braka, odnosno ostvarivanjem roditeljskog staranja poslije razvoda braka i povećanja broja slučajeva unutar kojih se roditelji ne mogu dogovoriti o načinu vršenja roditeljskog staranja, posredovanje postaje sve važniji mehanizam osiguranja blagostanja djece, ali i stabilnosti i sigurnosti unutar društvenog sistema.

Institut posredovanja treba osigurati da je najbolji interes djeteta sve vrijeme u fokusu i kod strana u sukobu i kod medijatora. Međutim, neprimjereno provođenje odredaba zakona i politika koji definiraju razvod braka može dovesti do provedbe instituta posredovanja na način

koji ne osigurava najbolji interes djeteta. Stoga, ovaj rad želi istražiti koliko su zakonske odrednice usklađene sa evropskim standardima u vezi sa zaštitom najboljeg interesa djeteta.

Ciljevi istraživanja

Cilj ovog istraživanja je utvrditi prednosti i nedostatke alternativnih načina rješavanja porodičnih sporova sa svrhom identifikacije potreba za unapređenjem instituta posredovanja prije razvoda braka. Cilj će se postići analizom razlika između instituta posredovanja i ostalih načina alternativnog rješavanja sporova tokom razvoda braka. Rad će dati osvrt na prednosti i nedostatke tradicionalnih i alternativnih načina rješavanja porodičnih sporova spojivih sa postupkom razvoda braka.

Rad će pružiti odgovor na pitanje da li posredovanje, kako je definirano u zakonodavstvu FBiH, korespondira savremenom shvatanju instituta posredovanja, koje kao osnovno načelo provedbe ima najbolji interes djeteta.

Posebni kritički osvrt će biti dat u smislu potrebnih izmjena u promjeni prakse u centrima za socijalni rad i neophodnim kapacitetima za provođenje uspješnog postupka posredovanja.

Ovo istraživanje će dati određeni doprinos i upotpuniti naučno saznanje o značaju instituta posredovanja u kontekstu odredaba porodičnog zakonodavstva u BiH (entitetsko i zakonodavstvo BD), obzirom na umanjene pogubnih posljedica razvoda braka,

Primarni društveni ciljevi ovog istraživanja su:

- sagledati aktualno stanje na području zaštite djece u postupku razvoda braka njihovih roditelja;
- dati doprinos jačanju i promociji instituta posredovanja kao jednog od alternativnih načina rješavanja spornih pitanja u porodici;

- potaknuti dalja istraživanja i pratiti praksu u primjeni ovog instituta.

Metod istraživanja

U radu će se predstaviti međunarodni i nacionalni okvir kojim se regulira alternativni način rješavanja porodičnih sporova, prikazanih u hijerarhijsko historijskoj perspektivi od prvih začetaka njihove primjene u bivšoj Jugoslaviji, preko Evropskih odluka do lokalnog zakonodavstva koje je trenutno u primjeni u FBiH.

U prvom dijelu analize relevantnog pravnog i stručnog diskursa koji se odnosi na institut posredovanja biće izvršena analiza sadržaja relevantnih izvora (literature, zakonskih i podzakonskih akata, strateških dokumenata).

Rad će uzeti u obzir i druge naučne metode, kao što su historijsko komparativna, koja se odnosi na procjenu efikasnosti i efektivnosti instituta posredovanja naspram tradicionalnih oblika rješavanja porodičnih sporova.

Hipoteze i sistem varijabli

Generalna hipoteza: Institut posredovanja u FBiH odražava pravne i praktične principe koji su postavljeni u evropskim politikama primjene porodičnog posredovanja, kojima se bolje štiti standard „najbolji interes djeteta“ u poređenju sa tradicionalnim načinom rješavanja porodičnih sukoba tokom postupka razvoda braka.

Specifične hipoteze

H1. Pretpostavlja se da je pravni okvir koji definira institut posredovanja u FBiH usaglašen sa evropskim principima.

H2. Pretpostavlja se da je provedba posredovanja usklađena sa zahtjevima iz Preporuke Vijeća Evrope o porodičnom posredovanju No.R(98) 1¹.

H3. Socijalni rad ima važnu ulogu u sistemu zaštite djece u postupku razvoda braka.

H4. Komunikacija između osoba ovlaštenih za posredovanje i centara za socijalni rad je ključna u zaštiti djece u postupku posredovanja prije razvoda braka.

Sistem varijabli

Nezavisne varijable: pravni okvir u Federaciji BiH koji regulira porodično posredovanje i praksa u primjeni instituta posredovanja u Federaciji BiH.

Zavisne varijable: podzakonski pravni okvir kojim se regulira porodično posredovanje i procjena posljedica po dijete.

¹ Council of Europe, , Strasbourg, 5 February 1998., DIR/JUR (98)4 (Provisional), *Text of Recommendation No. R(98)1 of the Committee of Ministers to Member States on Family Mediation and its Explanatory Memorandum*

PORODIČNO POSREDOVANJE / TEORIJSKI ASPEKT

Teorijska polazišta porodičnog posredovanja

Teorijski koncepti koji su uticali na razvoj porodičnog posredovanja su višestruki: teorija sukoba, teorija pregovaranja, sistemska teorija i teorija komunikacije.

Posredovanje u prvom redu počiva na interdisciplinarnim *spoznajama o sukobima i načinima njihova rješavanja*. Savremeni pristup sukobima polazi od spoznaje da je sukob neizbježan dio života, a prije svega dio svake promjene, te da može biti koristan i pridonijeti razvoju kvalitetnijih odnosa. Sukob je pozitivan i dobar kada sprečava stagnaciju, potiče promjene i brže pronalaženje rješenja problema (Ajduković i Sladović Franz, 2003; prema Breber i Sladović Franz, 2014). Prema tome, da bi se sukob konstruktivno riješio, potrebno je koristiti različite pregovaračke i komunikacijske vještine, a u slučaju nemogućnosti samostalnog rješavanja nastalog nesporazuma moguće je pomoć tražiti od treće neutralne strane. Upravo posredovanje kroz svoju strukturu i pravila rada može osigurati međusobno poštovanje, jednakost i pravednost, te olakšati komunikaciju između sukobljenih strana (Sladović Franz, 2010; prema Breber i Sladović Franz, 2014).

Prema teoriji sukoba i njihovog rješavanja, postupci rješavanja sukoba se razlikuju prema količini kontrole koju nad procesom i ishodom imaju sukobljene strane, odnosno treća strana (Cornelius i Faire, 1989; prema Sladović Franz, 2005). Na jednom kraju kontinuuma se nalaze sudstvo i arbitraža (kontrolu nad procesom i ishodom ima treća strana), a na drugom pregovaranje (sudionici sukoba zajednički kontroliraju proces i ishod rješavanja sukoba). Kod procesa mirenja su proces i ishod u rukama miritelja, ali preporuka koju on daje nema

obavezujuću težinu, već ukazuje na moguće rješenje utemeljeno na prikupljanju činjenica i procjeni argumenata. Posredovanje (i njegovi različiti oblici) se nalazi u središtu kontinuuma, pri čemu je osnovna karakteristika tog postupka posrednikova kontrola procesa, dok su sadržaj i ishod i dalje pod kontrolom sudionika sukoba (Sladović Franz, 2005).

Pored teorijskih koncepata sukoba, značajan uticaj na razvoj porodičnog posredovanja imala je *teorija pregovaranja*, koju su predstavili Fisher i Ury (1981; prema Sladović Franz, 2005). Teorija pregovaranja definira ključne aspekte principijelnog pregovaranja: 1) odvojiti osobe od problema (zajedničko „napadanje“ problema, a ne međusobno), 2) usmjeriti se na interese, ne na pozicije (početno iskazane pozicije ne odražavaju nužno ono što osobe stvarno žele ili trebaju odnosno interes zbog kojeg zauzimaju određenu poziciju), 3) stvoriti što više opcija (kako bi mogli odabrati onu mogućnost za rješenje sukoba koja zadovoljava sve strane u sukobu) i 4) prihvatiti objektivne kriterije (neovisno o volji bilo koje strane u sukobu, npr. pravni propis, tržišna vrijednost, itd.). Posebnu važnost za posredovanje ima upravo pomak od pozicionog prema interesnom pregovaranju, dakle pomak od iskazanih zahtjeva prema interesima koji se određuju kao brige i potrebe strana u sukobu koji se trebaju zadovoljiti kako bi bili zadovoljni s rješenjem pregovora (Kruk, 1997.).

Značajan teorijski utjecaj na razvoj porodičnog posredovanja imala je *sistemska teorija*, koja naglašava povezanost sistema unutar kojeg je sukob nastao u cjelini, te se strane u sukobu u tom smislu usmjeravaju kroz proces i sadržaj. Porodična sistemska teorija posebno je značajna za porodično posredovanje, jer ističe da je integralni aspekt porodičnog života međuovisnost članova porodice, te da problemi i napetosti koje utiču na jednog ili više članova porodice utiču i na druge članove porodice (Roberts, 1988; prema Sladović Franz, 2005).

Osnovni komunikacijski principi, koji proizlaze iz *teorije komunikacije*, ključni su za porodično posredovanje. Uz osnovne komunikacijske vještine koje su potrebne za obavljanje uspješnog porodičnog posredovanja, značajne su i sljedeće vještine i postupci: upotreba neutralnog govora, upotreba metafora, postavljanje pitanja, reflektiranje, preoblikovanje, normaliziranje, preusmjeravanje s pozicija na pregovaranje o interesima, poticanje uzajamnosti i zajedničke veze među stranama, usmjeravanje na budućnost, te usmjeravanje na zadatak.

Pojmovno određenje porodičnog posredovanja

Jednu od najobuhvatnijih definicija *posredovanja* dao je Kruk (1997). Prema toj definiciji, posredovanje je „saradnički proces rješavanja sukoba u kojem dvjema ili većem broju strana u sukobu u pregovorima pomaže neutralna i nepristrana treća strana/osoba koja ih osnažuje da dobrovoljno postignu obostrano prihvatljiv sporazum o pitanjima u sporu. Medijator strukturira i olakšava proces u kojem strane donose zajedničke odluke i određuju rezultate/rješenja, na način koji zadovoljava interese svih uključenih u sukob/spor." U skladu sa Krukovom definicijom, medijacija u slučajevima porodičnih sporova, odnosno *porodično posredovanje*, podrazumijeva strukturirani proces rješavanja sukoba i spornih pitanja između članova porodice uz pomoć treće osobe – porodičnog posrednika, a u svrhu postizanja zajedničkog sporazuma. Sladović Franz (2005) dopunjava ovo određenje navodeći da je porodično posredovanje kratkotrajni proces koji počiva na procesu rješavanja problema pregovaranjem i olakšavanju komunikacije između članova porodice, a u kojem treća osoba pomaže u identificiranju potreba, briga i strahova, te osmišljavanju izvedivih i prihvatljivih rješenja sukoba.

Prednosti porodičnog posredovanja u odnosu na tradicionalne načine rješavanja porodičnih sporova

Brownova definicija (1982., prema Milne i sur., 2004) porodičnog posredovanja ukazuje na razloge uspješnosti i korisnosti posredovanja, navodeći da ono dovodi do smanjivanja iracionalnosti kod strana u sukobu i prevenira uzajamno optuživanje, tako što se usmjerava na aktualna pitanja, istražuje alternativna rješenja i čini mogućim za strane u sukobu da se povuku ili učine ustupke, te sačuvaju obraz i poštovanje. Pored toga, posredovanje povećava konstruktivnu komunikaciju između strana u sukobu, podsjeća na troškove sukoba i posljedice nerješavanja sporova, a sve to uz učešće posrednika koji modelira integritet i poštenje.

Prema Robertsu (1988), niz je prednosti posredovanja u rješavanju porodičnih sukoba u odnosu na rješenja sukoba i sporova koja donose sudovi ili treće osobe unutar socijalnih službi:

1. Odluke donose oni koji s njima trebaju živjeti, na koje se i odnose, a ne treća strana. Zadržavanje kontrole unapređuje samopoštovanje i dignitet članova obitelji.
2. Samostalno donošenje odluka povećava vjerovatnost ostvarivanja sporazuma (skrbništvo nad djecom, financijska podrška i roditeljski plan imaju veću vjerojatnost održavanja ako su zajedno osmišljeni). Čak i kada se ne postigne sporazum, posredovanje je korisno, jer osigurava bolje uslove komunikacije i povećava međusobno razumijevanje.
3. Porodično posredovanje "briše" granice između pravnih, emocionalnih i praktičnih aspekata sukoba. Cilj posredovanja je racionalno donošenje odluka uzimajući u obzir cjelokupne potrebe osoba.

4. Razvijanje trajnog roditeljskog partnerstva uslijed zajedničkog interesa za dobrobit djece.
5. Posredovanje je uvijek usmjereno naprijed, u budućnost, na ono što sudionici žele.
6. Rješenja postignuta posredovanjem mogu se lakše mijenjati, kada se okolnosti promijene.
7. Posredovanje pruža značajno iskustvo učenja kako pregovarati i iskustvo postizanja sporazuma u teškoj situaciji.
8. Posredovanje omogućava da se održi porodični sistem donošenja odluka i zadrži odgovornost za kvalitetu života članova porodice.

Zaštita najboljeg interesa djeteta u postupku porodičnog posredovanja

Na početku treba istaći da je standard "najbolji interes djeteta" prihvaćen kao jedan od osnovnih principa za uređenje i zaštitu prava djeteta u Konvenciji o pravima djeteta, ali i u drugim dokumentima koji se direktno ili indirektno tiču ovih prava. U stavu 1. člana 3. Konvencije o pravima djeteta (1989) normira se da „u svim aktivnostima koje se tiču djece, bez obzira na to da li ih provode javne ili privatne institucije za socijalnu zaštitu, sudovi, upravni organi ili zakonodavna tijela, najbolji interes djeteta bit će od prvenstvenog značaja.” U odredbi stava 2. ovog člana koristi se širi termin - "dobrobit" djeteta, na čije se osiguranje također obavezuju države članice "uzimajući u obzir prava i obaveze roditelja djeteta, zakonskih staratelja ili drugih osoba koje su pravno odgovorne za dijete i preduzimaju u tom cilju sve potrebne zakonodavne i upravne mjere."

Bubić (2013) navodi da je određenje sadržaja standarda „najbolji interes djeteta“ moguće samo u svakom konkretnom slučaju, odnosno da se njegovo određivanje vrši isključivo na

individualnoj osnovi, imajući u vidu kontekst u kojem se odlučuje i okolnosti koje postoje na strani svakog pojedinog djeteta i roditelja. Nadležni organi i tijela su obavezni uvažavati ovaj princip pri donošenju svake odluke koja se tiče djeteta, bilo staranja roditelja o njemu, bilo ostvarivanja pojedinih prava koja su djetetu priznata Konvencijom o pravima djeteta. Pretpostavke za realizaciju ovog principa su dodatno osigurane i obavezivanjem roditelja da se rukovode najboljim interesom djeteta pri izvršavanju pojedinih dužnosti prema njemu. Može se reći da je standard „najbolji interes djeteta“ u funkciji pomoći u donošenju najadekvatnije odluke uz obavezno sistemsko traženje „rješenja s najviše pozitivnog ili najmanje negativnog utjecaja na dijete ili djecu u pitanju“ (Bubić, 2013).

Kada su u pitanju posljedice koje razvod braka može imati na dijete ili djecu, poznato je da je razvod traumatska situacija za cijelu porodicu, a posebno za djecu koja su u potpunosti ovisna o roditeljima. Djeca su u izuzetno nepovoljnom položaju zbog činjenice da je razvod roditelja van njihove kontrole, nepredvidljivog je trajanja i ishoda, a često djeci nedostaju informacije i vještine za prevladavanje takve situacije. Većina djece uspješno prevladava tu promjenu i odraste u zdrave osobe, no dio djece doživljava emotivne teškoće koje ih prate i u odrasloj dobi, a novija istraživanja upućuju na to da učinci razvoda mogu biti dugotrajni i traumatski. Pored toga, često se u literaturi navodi kako djeca mogu postati oružje u pravnim bitkama roditelja koje slijede nakon prestanka odnosa roditelja kao para, pri čemu roditelji nerijetko vlastite interese stavljaju ispred interesa svoje djece. U takvim se okolnostima postavlja pitanje postoji li način da se, ako se već ne mogu spriječiti, barem ublaže negativne posljedice takvih roditeljskih sukoba, osobito u odnosima između roditelja i djece te roditelja međusobno (Čulo Margaletić, 2017).

Većina autora se slaže u ocjeni da je postupak porodičnog posredovanja pogodniji od sudskog postupka kada se treba odrediti sadržaj najboljeg interesa djeteta i donijeti odluka koja će uvažiti ovaj interes. Prednosti porodičnog posredovanja su brojne, a izražene su naročito u postupku u kojem se odlučuje o staranju o djetetu i o kontaktima djeteta s roditeljem. Također se smatra da se mirnim rješavanjem porodičnih sukoba u slučajevima razvoda braka može bolje zaštititi dobrobit porodice u cjelini, nego što to mogu tradicionalni načini, odnosno postupci rješavanja porodičnih sukoba pred sudom (Čulo Margaletić, 2017; Bubić, 2013). Usmjerenost porodičnog posredovanja na buduće odnose stranaka, odnosno na očuvanje sadržaja i kvalitete njihovih kasnijih odnosa, a ne isključivo na rješavanje trenutnog sukoba je ono što ovaj postupak čini adekvatnim za rješavanje sporova porodičnopravne naravi. Naročito kada su u pitanju djeca, od primarne važnosti je očuvanje konstruktivnih odnosa između roditelja i nakon okončanja postupka i postizanja sporazuma.

Jedna od prednosti koju pruža porodično posredovanje u odnosu na tradicionalni način rješavanja porodičnih sporova i razvoda braka, jeste mogućnost kvalitetnijeg ostvarivanja participativnih prava djeteta, koja su regulisana članom 12. Konvencije o pravima djeteta. Prema ovom članu, treba osigurati da dijete koje je sposobno formirati vlastito mišljenje isto može slobodno izraziti u pogledu svih pitanja koja ga se tiču, te da se njegovom mišljenju treba pridati značaj u skladu sa djetetovom dobi i zrelošću.

Kada govorimo o razvodu braka u kojem postoje zajednička djeca, kvalitetna procjena svih efekata koje donošenje odluke može imati na dijete se ne može izvršiti bez uključivanja i samog djeteta. Prilikom donošenja odluke je jako važno sagledati razvod braka iz perspektive djeteta. U tu svrhu se može razgovarati sa djetetom, kako bi se istražilo djetetovo viđenje situacije u kojoj se porodica nalazi i saznao njegov pogled na moguće uređenje budućih odnosa.

Sama ocjena odraslih, bilo da se radi o roditeljima ili profesionalcima koji donose odluku, nije dovoljna. Djeca često znaju u razgovoru skrenuti pažnju na pitanja koja su za njih bitna, a na koja roditelji, u stanju sukoba i usmjerenosti na mnoga neriješena pitanja partnerskog odnosa, ne obraćaju pažnju. Stoga slušanje onoga što dijete ima za reći može poslužiti i kao prevencija nekih budućih sukoba, odnosno sporova između roditelja. Osim toga, sudjelovanjem djeteta u postupcima mirnog rješavanja prodičnoopravnih sporova daje se prilika djetetu da iskaže kako se ono osjeća u postojećoj porodičnoj situaciji, u okolnostima narušenih porodičnih odnosa, što može utjecati i na promjenu ponašanja i stavove roditelja (Čulo Margaletić, 2017; Bubić, 2013).

VRSTE PORODIČNOG POSREDOVANJA

Istorijski gledano, posredovanje se u praksi počelo upotrebljavati najprije u području prava, kao alternativni način rješavanja sporova na sudu, posebno u situacijama razvoda braka i sporovima manjeg financijskog značaja. To je jedan od razloga zbog kojeg se porodično posredovanje često poistovjećuje sa posredovanjem prilikom razvoda braka. Međutim, pojam porodičnog posredovanja je širi od pojma posredovanja prilikom razvoda braka, jer se odnosi na sva područja obiteljskih sukoba, uključujući razvod braka. Posredovanje prilikom razvoda braka je najrasprostranjenija vrsta porodičnog posredovanja, te se zbog toga, ali i zbog specifičnosti sadržaja, ono može posmatrati i kao posebna vrsta posredovanja (Sladović Franz, 2005).

Vrste porodičnog posredovanja prema sadržaju

Područja porodičnog posredovanja su vrlo često preklapajuća i ovisna o sociokulturalnom okruženju porodice, ali se mogu okvirno klasificirati na sljedeći način (prema Sladović Franz, 2005):

1. *Svakodnevni život*; može se odnositi na podjelu odgovornosti za domaćinstvo, brigu o djeci, lični razvoj, usklađivanje osobnih, porodičnih i profesionalnih ciljeva, raspored porodičnih financija, povremenu promjenu uloga, obrazovne planove i sredstva, vjerska pitanja, odnos sa djecom - način odgoja i dr.
2. *Odnosi u užoj i široj porodici*; odnosi se na sukobe roditelja i djece, brigu o starijoj osobi u zajedničkom domaćinstvu, brigu o starijoj osobi kada živi na drugom mjestu, prava djedova i baka na viđanje unuka i nakon razvoda braka, dogovor među braćom i sestrama oko preuzimanja posla ili korištenja zajedničke imovine i dr.

3. *Pitanja starijih osoba i odrasle djece*; tiče se odlaska u dom starijeg člana porodice, pružanje pomoći u kući, sklapanje nove bračne zajednice jednog roditelja nakon smrti supružnika, naslijeđe i uzdržavanje, brigu o zdravlju i svakodnevnim potrebama, plaćanje računa, podjela odgovornosti među braćom i sestrama i dr.
4. *Smrt člana porodice*; to su pitanja oporuke, načina daljeg organizacija života i sl.
5. *Neploidnost i posvajanje*; problemi poput života bez djece, potpomognute oplodnje, posvojenja i dr.
6. *Netradicionalno posredovanje*; odnosi se na posredovanje u porodičnim odnosima homoseksualaca.
7. *Razvod braka*; odnosi se na pitanja koja proizlaze iz prekida bračne zajednice.

Obzirom na učestalost primjene porodičnog posredovanja u situacijama razvoda braka, treba posebno naglasiti najčešće sadržaje ovog oblika posredovanja:

- *Odvojeni život prije službenog razvoda*; odnosi se na privremeno ili trajno mjesto odvojenog života, plaćanje redovnih finansijskih obveza, privremeno skrbništvo nad djecom, otvaranje samostalnih računa.
- *Pitanja skrbništva nad djecom*; stvaranje plana za roditeljsko partnerstvo, odlučivanje o skrbništvu, kontakti djece s drugim roditeljem, posebne obaveze drugog roditelja - zdravstvene ili sportske aktivnosti, trajne ili povremene, obrazovna pitanja, odluke o medicinskoj pomoći i tretmanu (posebno u slučajevima zajedničkog skrbništva).
- *Imovina i financije*; to su pitanja poštene distribucije vlasništva, preuzimanja kredita, uzdržavanja bivšeg supružnika.

- *Financijska podrška za djecu*; potrebno je dogovoriti količinu, vrijeme plaćanja, troškove školovanja djeteta, odgovornost za izvanredne slučajeve, medicinsko ili životno osiguranje, rješavanje budućih sporova.
- *Poslije razvoda*; modifikacija financijske i druge podrške, modifikacija roditeljskog rasporeda kontakata s djecom, promjena skrbništva, preseljenje jednog roditelja, novi brak jednog roditelja².

Institut mirenja

Porodičnopravni institut mirenja je prvenstveno usmjeren na izmirenje bračnih partnera i ponovnu uspostavu bračne zajednice. Institut miranja za svrhu ima da bračni partneri razmotre je li za njih i njihovu djecu brak izgubio smisao do te mjere da u postojećoj krizi bračnih odnosa ne vide drugo rješenje do razvoda braka³. Značaj ovog instituta je važan, kako za lica o čijoj sudbini je riječ tako i za društvo u cjelini. Cilj instituta mirenja je da se sačuvaju i održe brakovi koji s obzirom na svoje kvalitete mogu predstavljati korisnu i pozitivnu društvenu jedinicu. Svoju primjenu je ovaj institut naročito pronalazio u onim zemljama u kojima razvod braka nije bio moguć. Može se reći da je institut mirenja bračnih drugova u cilju rješavanja problema koji između njih postoje i ponovnog uspostavljanja raskinutih odnosa izraz tradicionalnog pogleda na brak.

Primjena instituta mirenja je opravdana u slučajevima kada oba bračna partnera žele rješenje spora, a pri tome nije došlo do napuštanja bračne zajednice jednog od njih. Međutim,

² Sladović Franz, B. (2005). Obilježja obiteljske medijacije. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 12, 2, 301-319

³ Alinčić, M., & Bakarić-Mihanović, A. (1980). Porodično pravo. Pravni fakultet.

mnogi stručnjaci smatraju da nije razumno očekivati ponovnu uspostavu bračne zajednice ukoliko za to ne postoji zajednička volja bračnih partnera.

Institut posredovanja prije razvoda braka

Duman (2012) ukazuje na suštinsku razliku između instituta porodičnog posredovanja i drugih njemu sličnih instituta koji postoje u našem i uporednom pravu, kao što su savjetovanje (eng. *counselling*), pregovaranje (eng. *negotiation*), mirenje (eng. *conciliation*), pomirenje (eng. *reconciliation*), bračna terapija (eng. *therapy*). Autorica navodi da je porodično posredovanje proces u kojem u odnosu dviju strana u sporu sudjeluje treća. Ta treća strana ili posrednik pomaže stranama u sporu, koji mogu biti i bračni partneri, da svoje odnose, nesporazume ili sukobe rješavaju na što je moguće optimalniji način. Cilj posredovanja je da strane u sporu postignu najbolje moguće rješenje kao izraz njihovih usklađenih volja. Ono što porodično posredovanje kao proces nudi jeste prenošenje odgovornosti donošenja odluke u vezi sa osjetljivim porodičnim sporovima na strane u postupku. Uspoređujući institut mirenja i institut porodičnog posredovanja, Duman (2012) ističe da porodično posredovanje kao zaseban institut nije usmjeren na izmirenje bračnih partnera nego na poboljšanje komunikacije među članovima porodice i rješavanje svih porodičnih sporova koji su posljedica razvoda braka (npr. povjeravanje djeteta jednom od roditelja, ostvarivanje kontakata djeteta s roditeljem s kojim ne živi, izdržavanje i dr.).

Prema Majstorović (2007), posredovanje prije razvoda braka može se odrediti kao postupak rješavanja spora, u kojem bračnim partnerima, za razliku od sudskog ili upravnog postupka donošenja odluke, pomažu nepristrane i neutralne stručne osobe (posredovatelji) s ciljem analiziranja stanja te pokušaja iznalaženja sporazuma za sva ili za što više spornih pitanja.

Modeli porodičnog posredovanja

Kada govorimo o različitim modelima porodičnog posredovanja, tada mislimo na različite stilove praktičnog rada koji se razlikuju prema fokusu, ciljevima, edukativnim programima, a ponekad i prema rezultatima. Ukratko ćemo prikazati dvije, dijelom preklapajuće klasifikacije modela porodičnog posredovanja: Krukovu i Milneovu.

Kruk (1997) navodi četiri modela porodičnog posredovanja: a) model "strukturuom do sporazuma", koji je prevladavajući model posredovanja u području rada s porodicama gdje se pažljivim prolaskom kroz faze posredovanja dolazi do sporazuma, b) terapijski model, u kojem su naglašeni emocionalni i odnosni elementi u sukobu, c) feministički pristup, u kojem je naglasak na rodnim i spolnim nejednakostima moći u rješavanju sukoba te d) kulturalno specifični modeli, koji se oslanjaju na tradicionalne procese rješavanja sukoba u pojedinim kulturama.

Prema Milneu i saradnicima (2004) ključni modeli porodičnog posredovanja su: facilitativni, evaluativni, transformativni i kombinirani.

Facilitativno posredovanje je usmjereno na proces u kojem je naglašena odgovornost sudionika za donošenje odluka koje su važne u njihovim životima, pri čemu je proces u funkciji osnaživanja sudionika. Posrednik facilitira, odnosno olakšava komunikaciju i pregovore između sudionika, te je usmjeren na postizanje sporazuma. Ključne karakteristike koje su zajedničke facilitativnim posrednicima su orijentacija na proces, klijenta, komunikaciju i interese (Mayer, 2004). Obzirom da je posredovanje praktična vještina olakšavanja pregovora, treba naglasiti da svi posrednici, pa tako i porodični, koriste neke od tehnika facilitativnog posredovanja, koje se smatra početnim, odnosno temeljnim modelom i u smislu obrazovnih standarda.

Evaluativno posredovanje obilježava usmjerenost na sporazum, a ne na proces, pri čemu posrednici, koristeći svoje specifično profesionalno znanje i iskustvo (npr. iz socijalnog rada ili prava), donose na licu mjesta svoje mišljenje o sukobu i izražavaju ga sudionicima posredovanja. Neki posrednici čak i predlažu rješenja ili postavljaju pitanja koja impliciraju određena rješenja (Lowry, 2004). Na primjer, posrednik može pitati roditelje: „Da li zaista smatrate da je za vašu djecu dobro da svaki drugi dan idu iz jedne kuće u drugu?“. Lowry također primjećuje da je evaluativno posredovanje uspješnije i efikasnije u pomaganju sudionicima da postignu sporazum, da sudionicima daje mogućnost integracije stručnih znanja i savjeta koji su im potrebni, da može osnažiti „slabiju“ stranu u sukobu, te da omogućava da sudionici zadrže poštovanje prilikom donošenja sporazuma. S druge strane, kritičari evaluativnog modela ukazuju da usmjerenost posrednika na sadržaj sukoba i njegovo otvoreno iskazivanje profesionalnog mišljenja u pogledu ishoda posredovanja kod sudionika umanjuje percepciju nepristranosti posrednika.

Transformativno posredovanje ima za cilj promijeniti kvalitetu interakcije među sudionicima sukoba od negativne i destruktivne u pozitivnu i konstruktivnu, te dovesti do promjene na individualnom planu svakog od sudionika sukoba kako bi se ostvario miroljubiv odnos (Bush i Pope, 2004). U ovom obliku se manji značaj pridaje praćenju samog procesa, a posrednik u većoj mjeri koristi vještine pružanja podrške sudionicima, posebno reflektiranje, sumiranje i parafraziranje. Uloga posrednika je a) osnažiti sudionike kako bi odlučili hoće li i kako razriješiti sukob i b) promovirati njihovo međusobno uvažavanje i priznavanje kao ljudskih bića s potrebom za validacijom njihovih specifičnih potreba, interesa i uloge u sukobu. U transformativnom posredovanju je postizanje sporazuma sekundarno ciljevima osnaživanja i priznavanja (Bush i Folger, 1994; prema Kruk, 1997.). Ovakav humanistički pristup

posredovanja je pokrenuo novi smjer posredovanja i izvan područja porodice, u smjeru tzv. ponovnog uspostavljanja odnosa i pravde, npr. u slučajevima kaznenih djela, između počinitelja i žrtve (posebno u području maloljetničke delinkvencije) i promoviranja ozdravljenja posredovanjem u ratom razrušenim zajednicama. Kritičari ovog modela navode da se zapravo radi o terapiji, a ne o obliku posredovanja, te da je upitna primjerenost pretpostavke da sudionici u sukobu žele transformaciju. Također ističu da se ovaj oblik rada ne može primjenjivati kada se radi o porodičnom posredovanju u slučajevima nasilja u porodici ili drugim slučajevima kada postoji neravnoteža moći među sudionicima.

Kombinirani model porodičnog posredovanja (Shienvold, 2004) određuje upotrebu različitih modela posredovanja s drugim vrstama intervencija, npr. terapijom, savjetovanjem, procjenjivanjem, arbitražom, itd. Uloga posrednika može biti na svakom od susreta različita (facilitator posredovanja, edukator, dječji zastupnik, savjetnik roditeljima, itd.) ili se mijenjati tijekom jednog susreta. Unutar kombiniranog modela mogu djelovati i drugi stručnjaci, npr. savjetovatelji ili terapeuti, kako bi pripremili roditelje na medijacijski susret ili odvjetnici, kako bi se provjerila prikladnost sporazuma.

Kao dio kombiniranog modela (a ponekad i kao zaseban) navodi se i model terapijskog posredovanja (Pruett i Johnson, 2004), koji se koristi kod parova koji su u visokom stupnju sukoba, pri čemu se uz tehnike posredovanja koriste i terapijska znanja. Najčešće je cilj terapijskog posredovanja "proraditi" psihološke sukobe unutar i među članovima obitelji (na primjer, među roditeljima, kako bi im se pomoglo da postignu roditeljski sporazum koji je održiv i kako bi preusmjerili svoju energiju na potrebe zajedničke djece, te ostvarivanje roditeljskog partnerstva). Naravno, za neke sudionike porodičnog posredovanja je takav model nedovoljan, te je potrebno dugotrajnije individualno ili partnersko savjetovanje kako bi se došlo do stupnja u

kojem je moguće razgovarati o interesima djece ili provoditi postignuti sporazum o roditeljskoj skrbi i susretima s djecom.

Često se postavlja pitanje sličnosti i razlika porodičnog posredovanja i *porodične terapije*. Suštinske razlike su u ciljevima intervencije – posredovanje je usmjereno na rješavanje konkretnog praktičnog sukoba, dok je porodična terapija usmjerena ka promjeni odnosa među članovima obitelji. Razlika postoji i u načinu provođenja – posredovanje je visoko strukturirano i kratkotrajno. Iako je većina porodičnih sukoba posljedica nekih problematičnih interakcija, porodično posredovanje je usmjereno na osmišljavanje rješenja i buduća ponašanja (Gold, 1997). Porodično posredovanje može biti dodatak terapiji kako bi se razriješila neka posebna pitanja i može se provoditi prije, poslije ili usporedno s porodičnom terapijom. Također - prije, poslije ili tokom porodičnog posredovanja – posrednik može predložiti da se o nekim ličnim ili odnosnim pitanjima članovi porodice obrate porodičnom terapeutu ili savjetovatelju.

Granice među modelima porodičnog posredovanja nisu ni konceptualno ni praktično jasno ocrtane, niti je to potrebno. Savremena praksa posredovanja može biti više ili manje strukturirana, terapijska, neutralna, intervencionistička odnosno nedirektivna. Na to kako će se posrednik odrediti i koji će model razvijati u svom praktičnom radu utječu prvenstveno njegova stručna znanja i vještine, te njegova lična obilježja i stil rada. Naravno, upotreba modela posredovanja zavisi i od osobina klijenata i obilježjima sukoba (Sladović Franz, 2005).

PORODIČNO POSREDOVANJE / EVROPSKI PRAVNI OKVIR

Uvod

Nastanak instituta porodičnog posredovanja, kao posebnog oblika rješavanja sukoba interesa među članovima porodice, potaknut je u Vijeću Evrope održavanjem užih tematskih konferencija, te izradom i usvajanjem odgovarajućih pravnih akata. Na Trećoj evropskoj konferenciji o porodičnom pravu, održanoj u Cadizu u aprilu 1995. godine, data je preporuka da se ispita mogućnost pripreme međunarodnog instrumenta koji bi sadržavao principe za posredovanje i ostale postupke rješavanja porodičnih sporova. Odbor stručnjaka za porodično pravo, uz učestvovanje Evropskog odbora za pravnu saradnju, izradio je *Preporuku No. R(98)* o porodičnom posredovanju i prateći *Memorandum sa objašnjenjima* (Council of Europe, 1998), a oba dokumenta su usvojena u januaru 1998. godine od strane Odbora ministara Vijeća Evrope. Stavovi i prijedlozi izneseni u Preporuci i Memorandumu razmatrani su na konferenciji posvećenoj temi „Porodično posredovanje u Evropi“, održanoj od 1.-2. oktobra 1998. godine u Strasbourgu. Važnost Preporuke i Memoranduma je u tome što je pod njihovim uticajem porodično posredovanje uvedeno u velikom broju evropskih zemalja. Osnovna načela postavljena Preporukom o porodičnom posredovanju su nakon toga nadopunjena i nadograđena *Preporukom Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope 1639* (2003) o porodičnom posredovanju i ravnopravnosti spolova (Recommendation 1639, Family mediation and equality of sexes), a ista preporuka je još jednom dopunjena 2004. godine. Nakon ovih ključnih dokumenata, u decembru 2007. godine su donesene *Smjernice za bolju primjenu preporuka koje se tiču porodičnog i građanskog posredovanja*, koje je pripremila Radna grupa za posredovanje (CEPEJ-GT-MED),

formirana od Evropske komisije za efikasnost pravosuđa (CEPEJ). U kontekstu evropskih dokumenata iz ove oblasti, važni su i *Osnovni standardi za obuku u porodičnom posredovanju*, koji su značajni kao vodič za organizovanje obuke na nacionalnom i evropskom nivou. Osnovne standarde je donio Evropski forum za obuku i istraživanje u porodičnom posredovanju⁴.

Preporuka Vijeća Evrope o porodičnom posredovanju - Preporuka No.R(98)1

Vijeće Evrope, opterećeno stalnim i velikim porastom broja razvoda, usvojilo je 1998. godine Preporuku o porodičnom posredovanju. U vrijeme usvajanja ove Preporuke Vijeće Evrope je široko zagovaralo posredovanje, polazeći od toga da je ono izraz opšte društvene demokratizacije, odnosno priznavanja građanima sposobnosti da odgovorno i miroljubivo odlučuju o sebi i svojoj djeci (Bubić, 2011).

U uvodnom dijelu ovog dokumenta se državama članicama Vijeća Evrope daje preporuka da:

- uvedu porodično posredovanje ili da unaprijede i ojačaju već postojeće porodično posredovanje;
- poduzmu ili pojačaju mjere koje smatraju potrebnim za primjenu predloženih načela, namijenjenih usavršavanju i korištenju porodičnog posredovanja kao odgovarajućeg načina rješavanja porodičnih sporova.

Kao polaznu osnovu za ovakvu preporuku, Vijeće ministara daje ocjenu da raste broj porodičnih sporova, naročito onih koji nastaju kao posljedica rastave ili razvoda, te da u takvim slučajevima nastupaju odlučujuće posljedice za porodicu, a visok socijalni i ekonomski trošak za

⁴ Bubić, S. (2011). Ustanova porodičnog posredovanja u evropskom, njemačkom i domaćem pravu. Nova pravna revija, 16-29.

državu. Pored toga, Preporuka ističe da je potrebno osigurati zaštitu najboljih interesa i dobrobiti djeteta prema međunarodnim instrumentima, posebno u slučajevima kada se radi o zbrinjavanju djece u slučajevima razdvajanja ili razvoda roditelja. Također se ističu posebne karakteristike porodičnih sporova, (o kojima će biti riječi na drugom mjestu) te se poziva na rezultate istraživanja o upotrebi posredovanja, prema kojima porodično posredovanje može doprinijeti poboljšanju komunikacije između članova porodice, smanjivanju konflikata između stranaka u sporu, sklapanju miroljubivih dogovora, osiguravanju kontinuiteta u ličnim kontaktima između roditelja i djece, smanjivanju socijalnih i ekonomskih troškova razvoda za same stranke i za države, te skraćivanju vremena koje inače zahtijeva rješavanje spora.

Glavni sadržaj Preporuke su načela porodičnog posredovanja, koja su razvrstana u sljedećih osam tačaka:

1. *Domet posredovanja.* Prema ovom načelu, porodična medijacija se može primijeniti na sve sporove (razmirice) između članova porodice, neovisno o prirodi njihove veze (srodstvo po krvi, brak, život u porodičnoj zajednici onako kako to definira nacionalno pravo). Također se navodi da države mogu odrediti posebne slučajeve ili pitanja na koje se porodično posredovanje može primijeniti.
2. *Organizacija posredovanja.* Ovo načelo preporučuje da posredovanje ne bi trebalo biti prisilno ili obavezno, te da države mogu slobodno izabrati da li će posredovanje organizovati i omogućiti putem javnog ili privatnog sektora. Pri tome je bitno da države obezbijede adekvatne mehanizme kojima će se osigurati postojanje postupaka za izbor, obuku i ocjenu medijatora, kao i standarda koje posrednici trebaju postići i održavati.
3. *Postupak posredovanja.* U ovoj tački se definiraju uži principi prema kojima bi se trebao odvijati postupak posredovanja, a ti principi se odnose na nepristrasnost posrednika u

odnosu na stranke, na neutralnost posrednika u odnosu na rezultat posredovanja, na potrebu da posrednik poštuje gledišta stranaka i čuva ravnopravnost njihovih pregovaračkih pozicija, na odsustvo nadležnosti posrednika u pogledu nametanja rješenja, na postojanje takvih uslova u postupku posredovanja koji će garantirati privatnost, na tajnost i povjerljivost rasprava u posredovanju, na odgovornost posrednika da u odgovarajućim slučajevima informira stranke o mogućnosti korištenja bračnog savjetovaništa, te na obavezu posrednika da posebno vodi računa o dobrobiti i najboljim interesima djece, pri čemu treba podsticati roditelje da se usmjere na potrebe djece i da ih podsjeća na njihovu odgovornost prema dobrobiti istih. Pored toga, ističe se da posrednik treba posebnu pažnju obratiti na postojanje nasilja u prošlosti i da li se ono može pojaviti među strankama u budućnosti, te kakav bi efekat to moglo imati na pregovaračke pozicije stranaka u sporu. Također se mora procijeniti da li je u takvim okolnostima postupak posredovanja primjeren. Na kraju, navodi se da posrednik u postupku strankama može pružati pravna obavještenja, ali da ne smije davati pravne savjete. U odgovarajućim slučajevima može obavijestiti stranke o mogućnostima da se savjetuju sa advokatom ili drugim odgovarajućim profesionalcem.

4. *Status sporazuma do kojih se dolazi putem postupka posredovanja.* Prema ovom načelu, države trebaju omogućiti da sudovi ili drugi nadležni organi odobre sporazume koji se postignu u postupku posredovanja, ako to stranke zatraže, te da obezbijede mehanizme za provođenje tako odobrenih sporazuma, u skladu sa nacionalnim pravom.
5. *Odnos između posredovanja i drugih pravnih postupaka.* Ovo načelo preporučuje da države priznaju nezavisnost posredovanja i da omoguće da se postupak posredovanja odvija prije, za vrijeme ili nakon drugog pravnog postupka. Očekuje se da država

ustanovi mehanizme koji bi omogućili prekid pravnih postupaka kako bi se provelo posredovanje, ali tako da sud ili drugo nadležno tijelo zadrži ovlaštenje za donošenje hitnih odluka u cilju zaštite stranaka, njihove djece ili njihove imovine. Također, potrebni su mehanizmi koji će obezbijediti da sudovi ili druga nadležna tijela dobivaju obavještenja o tome da li stranke nastavljaju s posredovanjem i da li je postignut sporazum.

6. *Promocija posredovanja i pristup posredovanju.* Kako bi se javnost bolje upoznala sa porodičnim posredovanjem, države bi trebale promovirati ovaj dogovorni način rješavanja sporova, a naročito putem primjerenih informativnih programa. Države su slobodne da uspostave metode pružanja odgovarajućih informacija o posredovanju kao alternativnom načinu rješavanja porodičnih sporova.
7. *Ostali načini rješavanja sporova.* Državama se prepušta ocjena o mogućnostima za odgovarajuću primjenu načela posredovanja, sadržanih u Preporuci, i na druge oblike i načine rješavanja sporova.
8. *Pitanja međunarodnog karaktera.* Ovo se načelo odnosi na slučajeve sa međunarodnim karakterom i ono ističe potrebu za korištenjem posredovanja posebno kada se radi o pitanju starateljstva i pristupu djeci čiji roditelji žive u različitim državama ili se očekuje da će živjeti u različitim državama. U takvim slučajevima međunarodno posredovanje treba razmotriti kao odgovarajući postupak u cilju omogućavanja roditeljima da organizuju ili reorganizuju starateljstvo ili pristup djeci, ili da riješe sporove koji nastaju iz odluka koje su donesene u vezi s tim stvarima. Međutim, ako je dijete nezakonito odvedeno ili zadržano, međunarodno posredovanje se ne treba koristiti, ako bi to odgodilo trenutni povratak djeteta. Kako bi se olakšalo provođenje međunarodnog

posredovanja, države trebaju u što većoj mjeri poticati saradnju između postojećih službi. Na kraju ovog načela, Preporuka traži da se međunarodnim posrednicima omogući specifično stručno usavršavanje.

Uz Preporuku o porodičnom posredovanju je objavljen Memorandum s objašnjenima (Explanatory Memorandum), opširan tekst koji uključuje ponavljanje i detaljnije objašnjenje osnovnih uvodnih ideja i ocjena iz Preporuke, kao i iscrpne komentare svih načela koja su navedena u Preporuci, uz navođenje pojedinih primjera posredovanja iz prakse. U Memorandumu se dodatno ističe važnost priznavanja dječijih prava u postupku porodičnog posredovanja. Podsjetimo se da Konvencija o pravima djeteta (1989) u članu 12. stav 1 predviđa da će države članice svakom djetetu koje je sposobno oblikovati svoje lično mišljenje osigurati pravo na slobodno izražavanje svog mišljenja o svim pitanjima koja se na njega odnose, te uvažavati to mišljenje u skladu sa dobi i zrelošću djeteta. Dalje, u istom članu, stav 2, određeno je da se u tu svrhu djetetu mora osigurati da bude, izravno ili putem posrednika, odnosno odgovarajuće službe, saslušano u svakom sudskom i upravnom postupku koji se na njega odnosi i to na način koji je u skladu sa postupcima i pravilima domaćeg prava. Naravno, jasno je da prava koja se Konvencijom garantuju djetetu treba uvažavati i u postupku porodične medijacije, jer se u njemu raspravlja i odlučuje o mnogim pitanjima koji se itekako tiču djeteta.

U Memorandumu se još jednom ističu jedinstvena obilježja porodičnog posredovanja, a prvenstveno dužnost posrednika da u odnosu prema strankama zadrži *nepriistrasnost* i *neutralnost*. Prvi pojam znači da se od posrednika očekuje da između stranaka uspostavi ravnotežu moći i da spriječi manipulacije, prijetnje ili zastrašivanja među njima, uz istovremenu obavezu posrednika da obje strane jednako poštuje, nikome ne daje prednost i ne staje na bilo čiju stranu. Pojam neutralnosti znači da posrednik ne treba nametati bilo koji dogovor niti voditi

stranke prema određenom rješenju, jer one same moraju donositi odluke primjerene njihovoj ocjeni okolnosti. U tom kontekstu je u Memorandumu posebno naglašena važnost stručnog usavršavanja posrednika. Navedeno je da se neke prethodne kvalifikacije i iskustvo ne traži, a uočeno je da su posrednici po struci najčešće socijalni radnici, psiholozi i pravnici (Alinčić, 1999).

Preporuka Vijeća Evrope o porodičnom posredovanju i ravnopravnosti spolova- Preporuka 1639

Vijeće Evrope je 2003. godine usvojilo Preporuku broj 1639, u kojoj su naglašena načela porodičnog posredovanja, a kroz obavezivanje država članica na ostvarivanje načela nepristrasnosti i neutralnosti (nezavisnosti), na obuku posrednika i na povjerljivost postupka. Tako se u tački 3. Preporuke navodi: “Kako bi porodično posredovanje bilo uspješno, moraju se poštivati osnovna načela posredovanja, a naročito nezavisnost i nepristrasnost posrednika, koji mora biti posebno educiran, kao i povjerljivost postupka posredovanja.” Prema tački 7. Preporuke, osnovni cilj posredovanja je “obnavljanje narušene komunikacije između stranaka uz pomoć profesionalnog posrednika, a što se ne može postići ukoliko nisu prisutni svi konstitutivni elementi postupka posredovanja”. Nezavisnost i nepristrasnost posrednika su posebno istaknuti u odnosu na ostale konstitutivne elemente posredovanja, pošto bez njihovog ispunjenja posredovanje ne može biti adekvatna zamjena sudskom postupku. Od ostalih konstitutivnih elemenata, Preporuka ističe potrebu za poštivanjem prava slobode izbora strana koje su u sporu, zbog čega treba spriječiti obaveznost postupka posredovanja. U okviru tačke 7. se također ističe da se “mora garantovati ravnoteža moći među stranama u postupku”, te da to “predstavlja obavezu i odgovornost posrednika, koji mora biti posebno educiran i obučen u tu svrhu”. Zbog

toga Preporuka ističe da se posebna pažnja mora usmjeriti na obuku i službenu autorizaciju, te superviziju rada posrednika.

Na značaj odgovarajuće obuke i osposobljenosti posrednika ukazano je u *Smjernicama za bolju primjenu preporuka koje se tiču građanskog i porodičnog posredovanja* (2007). Smjernice nisu obavezne za države članice, već treba da im pomognu u primjeni preporuka. U njima je naglašena potreba da se kvalifikacija posrednika obezbijedi adekvatnim programima obuke i zajedničkim standardima ovih programa. Kao minimum koji treba da bude obuhvaćen obukom, određeno je slijedeće: principi i ciljevi posredovanja; ponašanje i moral posrednika; faze postupka posredovanja; tradicionalno rješenje spora i posredovanje; označavanje, struktura i tok posredovanja; pravni okvir posredovanja; vještine i tehnike komunikacije i dogovaranja; vještine i tehnike posredovanja; odgovarajuća uloga drugih praktičnih treninga; specifičnosti porodičnog posredovanja i interes djeteta (obuka za porodično posredovanje); ocjena znanja i kompetencija osoba koje su prošle obuku. Obuku treba da slijede supervizija, mentorstvo i kontinuirani profesionalni razvoj. U Smjernicama je istaknuto da države članice treba da priznaju značaj uspostavljanja zajedničkog kriterija za akreditaciju posrednika i/ili institucija koje nude usluge posredovanja i/ili koje obučavaju posrednike. Zbog rastuće mobilnosti na području Evrope, preporučuje se preduzimanje mjera za uspostavljanje zajedničkog međunarodnog kriterija za akreditaciju, kakav je, naprimjer, certifikat Evropskog posrednika⁵.

⁵ Bubić, S. (2011). Ustanova porodičnog posredovanja u evropskom, njemačkom i domaćem pravu. *Nova pravna revija*, 16-29.

PORODIČNO POSREDOVANJE / NACIONALNI PRAVNI OKVIR

Uvod

Porodičnom posredovanju u Federaciji BiH prethodile su aktivnosti oko uvođenja medijacije, kao alternativnog načina rješavanja sporova, u Bosnu i Hercegovinu. Za uvođenje medijacije u Bosni i Hercegovini je od ključnog značaja bilo osnivanje Udruženja medijatora u BiH, koje je bilo nosilac ideje i aktivnosti na stvaranju pravnog okvira i promociji medijacije kao alternativnog načina rješavanja sporova. Kako bi se stvorila pravna osnova za uvođenje medijacije, moralo se pristupiti i dopuni procesnih zakona, odnosno Zakona o parničnom i krivičnom postupku u Federaciji BiH i Republici Srpskoj. Izmjene ovih zakona su ostvarene 2003. godine, na taj način što je uvrštena odredba, prema kojoj sudija ima mogućnost da, ukoliko ocijeni svrsishodnim, strankama predloži da spor pokušaju riješiti medijacijom, te da isti prijedlog sporazumno mogu dati i stranke. Ove dopune procesnih zakona su otvorile put stvaranju punog pravnog okvira za uvođenje medijacije u BiH, pri čemu je sljedeći korak bio izrada i usvajanje zakonske regulative za medijaciju. *Zakon o postupku medijacije* (Službeni glasnik BiH, br. 37/04) je usvojen od strane Parlamentarne skupštine BiH u junu 2004. godine⁶.

Zakon o postupku medijacije Bosne i Hercegovine

Prema Zakonu u postupku medijacije u BiH je predviđena neobavezna vansudska medijacija. To podrazumijeva da se stranke u sporu mogu sporazumjeti da prije pokretanja sudskog postupka spor pokušaju riješiti u postupku medijacije, a takva mogućnost im ostaje

⁶ Udruženje medijatora u Bosni i Hercegovini. Vodič kroz medijaciju. Preuzeto sa: https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Vodic_kroz_medijaciju_u_BiH.pdf (18.04.2019)

otvorena i u sporovima koji su procesuirani u sudovima, ako se do zaključenja glavne rasprave sporazumiju da spor riješe medijacijom, ili se na proces medijacije saglasno odluče nakon što im sudija na pripremnom ročištu predloži ovaj način alternativnog rješavanja sporova, kao podoban za konkretan slučaj.

Zakon o postupku medijacije definiše principe postupka medijacije, način odvijanja postupka medijacije, javljanje sukoba interesa, uslove plaćanja troškova postupka, te uslove za bavljenje medijacijom. U članu 1., stav 2. je određeno da se poslovi medijacije posebnim zakonom prenose na udruženje ili udruženja predviđena tim zakonom, a što je realizovano u julu 2005. godine, kada je donesen Zakon o prenosu poslova medijacije na Udruženje medijatora. Prema općim odredbama Zakona o postupku medijacije, medijacija je postupak u kojem treća neutralna osoba (medijator) pomaže strankama u nastojanju da postignu obostrano prihvatljivo rješenje spora, a u skladu sa principima medijacije. Zakonom su definisani osnovni principi medijacije: *princip dobrovoljnosti*, *princip povjerljivosti*, *princip jednakosti* i *princip neutralnosti*. Prema principu dobrovoljnosti, „strane u sporu pokreću postupak medijacije i učestvuju u postizanju obostrano prihvatljivog sporazuma dobrovoljno“ (član 6). U odnosu na princip povjerljivosti, Zakon određuje da je „postupak medijacije povjerljive prirode. Izjave stranaka iznesene u postupku medijacije ne mogu se bez odobrenja stranaka koristiti kao dokaz u bilo kojem postupku.“ (član 7., stav 2.). Prema članu 8. Zakona, stranke u postupku medijacije imaju jednaka prava, dok član 9. utvrđuje princip neutralnosti tako što navodi da će „medijator posredovati na neutralan način, bez ikakvih predrasuda u pogledu stranaka i predmeta spora“. U pogledu odvijanja postupka medijacije, važne je odredba prema kojoj „medijator neće davati obećanja niti će garantirati određeni rezultat iz postupka medijacije“ (član 22.). Član 31. Zakona definiše da se medijacijom mogu baviti sve osobe koje ispunjavaju opšte uslove za

zapošljavanje, uz posebne uslove koji se odnose na posjedovanje visoke stručne spreme, završenu obuku o medijaciji prema programu Udruženja ili prema drugom programu koji priznaje Udruženje, te registrovanje medijatora kroz upis u registar koji vodi Udruženje.

U oktobru 2005. odine formirana je radna grupa za izradu pravilnika o medijaciji, koji bi omogućili punu primjenu Zakona o postupku medijacije širom Bosne i Hercegovine. Upravni odbor Udruženja je usvojio pravilnike u februaru 2006. godine, nakon čega je pristupio izradi formulara potrebnih za njihovu primjenu. Obrasci potrebni za primjenu pravilnika i primjenu Zakona o postupku medijacije u BiH izrađeni su u oktobru 2006. godine uz stručnu pomoć Kanadskog instituta za rješavanje sporova. Pregled svih pravilnika, kao i Kodeksa medijatorske etike dostupni su na zvaničnoj strani Udruženja medijatora u BiH⁷.

Porodično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine i alternativno rješavanje sporova

Kako je medijacija svoju primjenu pronašla i u oblasti porodičnog zakonodavstva, u nastavku ćemo razmotriti na koji način je ona definisana u porodičnim zakonima Bosne i Hercegovine. Ustrojstvo države Bosne i Hercegovine je zakonodavnu nadležnost u porodičnopravnoj materiji svelo na entitetski nivo, tako da postoje tri posebna zakona u ovoj oblasti: Porodični zakon Federacije BiH (PZ FBiH), Porodični zakon Republike Srpske (PZ RS) i Porodični zakon Brčko Distrikta (PZ BD). Zbog toga ćemo analizirati kako su navedenim zakonskim regulativama uređena sljedeća značajna pitanja u vezi sa institutom posredovanja u BiH: cilj i funkcija posredovanja, način pokretanja postupka posredovanja, odvijanje postupka posredovanja, uloga posrednika i uvjeti potrebni za obavljanje poslova posredovanja.

⁷ Dostupno na stranici: www.umbih.ba.

U pogledu *cilja i funkcije posredovanja*, treba istaći da je u ranijem porodičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine iz 1979. godine (Porodični zakon Bosne i Hercegovine-Službeni list RBiH, br. 21/79, sa izmjenama i dopunama u br. 42/89) postojao institut mirenja koji se vezivao za brakorazvodni postupak, a čiji je cilj bio sprečavanje razvoda braka ili rješavanje posljedica razvoda braka, ako do njega već dođe (Duman, 2009). Analiza važećih porodičnopravnih propisa u BiH pokazuje da izmjene u porodičnim zakonima nisu izvršene na isti način, tako da je posredovanje kao institut različito normirano u PZ FBiH, PZ RS i PZ BD. Međutim, pored različitosti, zajednička im je karakteristika da ovaj institut normiraju kao *obavezan* preduslov za razvod braka, te da ima dvije glavne funkcije: mirenje i sporazum (Salić i dr., 2018).

Porodično posredovanje u zakonodavstvu FBiH

Porodičnim zakonom Federacije BiH (2005) reformisan je institut mirenja uvođenjem instituta posredovanja kao obligatornog uslova za pokretanje brakorazvodnog postupka (PZ FBiH, član 45., stav 1.). Od obaveznosti postupka posredovanja su u PZ FBiH izuzeti jedino bračni partneri kod kojih je boravište drugog bračnog partnera nepoznato najmanje šest mjeseci, kao i bračni partneri kojima je oduzeta poslovna sposobnost (čl. 45, stav 4.).

Po pitanju *načina pokretanja postupka posredovanja*, iz navedenih zakonskih rješenja je vidljivo da se u PZ FBiH pokretanje postupka posredovanja/mirenja izdvaja iz brakorazvodnog postupka, na taj način što bračni partneri, a ne sud, pokreću postupak posredovanja/mirenja, čime se posredovanju/mirenju daje karakter procesne pretpostavke. Može se reći da ovakvo rješenje, bez obzira na obligatornost njegovog provođenja, oslikava novi pristup rješavanju porodičnih sporova, koji ide u pravcu jačanja samoopredjeljenja stranaka i odgovornosti za preuzete radnje (Duman, 2009). Važno je istaći da, prema PZ FBiH, mogućnost korištenja posredovanja imaju i

bračni partneri koji nemaju djecu nad kojom ostvaruju roditeljsko staranje (čl. 45, stav 3.). Prema PZ FBiH, zahtjev za posredovanje se podnosi fizičkom i pravnom licu ovlaštenom za posredovanje. PZ FBiH određuje da se zahtjev za posredovanje podnosi ovlaštenoj osobi na čijem području podnosilac zahtjeva ima prebivalište, odnosno boravište, ili na čijem su području bračni partneri imali posljednje zajedničko prebivalište (čl. 46, stav 1).

Odvijanje postupka posredovanja i uloga posrednika su u PZ FBiH regulisani članovima 47-51 ovog zakona. Propisano je da ovlaštena osoba za posredovanje ima rok od osam dana od dana podnošenja zahtjeva kako bi pokrenula postupak posredovanja i kako bi pozvala oba bračna partnera da lično pristupe i učestvuju u postupku. Tokom postupka posredovanja ovlaštena osoba treba nastojati da ukloni uzroke koji su doveli do poremećaja bračnih odnosa i da izmiri bračne partnere, a prema potrebi može preporučiti bračnim partnerima da se obrate bračnim savjetovaništima ili drugim ustanovama. Također, zadatak posrednika je da bračne partnere upozna sa posljedicama razvoda braka, a posebno sa onima koje se odnose na zajedničku djecu. Prema članu 49. PZ FBiH, ukoliko se oba bračna partnera, uredno pozvana, ne odazovu na poziv da učestvuju u postupku posredovanja, a ne opravdaju svoj izostanak, postupak posredovanja će se obustaviti. Izuzetak od ove odredbe javlja se u slučaju kada izostaje bračni partner koji se nasilnički ponaša prema drugom bračnom partneru. Bitno je istaći da se, ukoliko dođe do obustavljanja postupka posredovanja, svaka tužba ili zahtjev za sporazumni razvod braka podneseni nakon toga obacuju od strane suda. U pogledu rezultata postupka posredovanja, PZ FBiH navodi da, ukoliko se bračni partneri tokom postupka ne izmire, posrednik nastoji da se oni sporazumiju o tome sa kim će živjeti njihovo maloljetno dijete ili dijete nad kojim se ostvaruje roditeljsko staranje nakon punoljetstva, o njegovim ličnim odnosima sa roditeljem sa kojim neće živjeti, o njegovom izdržavanju i o ostalim sadržajima roditeljskog staranja. Ukoliko do

postizanja sporazuma o navedenim pitanjima ne dođe ili postignuti sporazum ne odgovara interesima djeteta, organ starateljstva će na zahtjev ovlaštene osobe ili po službenoj dužnosti odlučiti o tim pitanjima, a donesena odluka će važiti do pravomoćnosti odluke suda o razvodu braka.

Po pitanju roka za okončanje postupka posredovanja, PZ FBiH propisuje da je ovlaštena osoba dužna u roku od dva mjeseca okončati postupak, a da se u naročito opravdanim slučajevima ovaj rok može produžiti za jedan mjesec. Posrednik također ima propisanu obavezu da po okonačnju postupka sastavi zapisnik, a sadržaj zapisnika je detaljnije određen *Pravilnikom o osnovnim elementima koje mora sadržavati stručno mišljenje u postupku posredovanja prije pokretanja postupka za razvod braka* (Službene novine FBiH, 2006). Prema Pravilniku, stručno mišljenje treba sadržavati: akt o ovlaštenju za posredovanje, socijalnu anamnezu za bračne partnere, podatke o dinamici odnosa u porodici i procjenu mogućnosti održavanja bračnih odnosa u budućnosti, pri čemu se u Pravilniku data objašnjenja u pogledu sadržaja navedenih elemenata.

Uvjeti potrebni za obavljanje poslova posredovanja su u Federaciji BiH regulisani Pravilnikom⁸ u kojem su propisani uvjeti koje mora ispuniti lice ovlašteno za posredovanje. Prema članu 2. Pravilnika, fizička osoba koja provodi posredovanje mora:

- biti državljanin Bosne i Hercegovine,
- biti poslovno sposobna,
- biti zdravstveno sposobna,
- imati položen stručni ispit u struci,

⁸ Pravilnik o uvjetima koje mora ispunjavati fizička i pravna osoba ovlaštena za posredovanje između bračnih partnera prije pokretanja postupka za razvod braka (Službene novine FBiH, broj 5/06).

- raspolagati odgovarajućim prostorom, koji mora udovoljavati minimalnim sanitarno-tehničkim i higijenskim uslovima, uz osiguran pristup osobama s invaliditetom u kolicima,
- imati visoku stručnu spremnu (filozofski fakultet-odsjek za psihologiju, pravni fakultet, fakultet političkih nauka-odsjek socijalnog rada) i najmanje tri godine rada u struci.

U pogledu uslova koje treba ispunjavati pravna osoba, članom 3. Pravilnika je propisano da se radi o raspolaganju odgovarajućim prostorom i posjedovanju jednog ili više stručnih radnika visoke stručne spreme, istog usmjerenja kao naprijed navedeno, sa položenim stručnim ispitom i najmanje tri godine iskustva u struci.

Iz navedenih kriterija Pravilnika je jasno da su uvjeti definisani samo uopćeno, odnosno da u potpunosti izostaju odrednice koje bi definisale način obuke za obavljanje uloge posrednika. Ovakav propust ukazuje da zakonodavac nije vodio dovoljno računa o osjetljivosti i složenosti pravno-porodične problematike (Duman, 2009). Duman ističe da se, prema važećim propisima za posredovanje, mogu angažovati različiti profili stručnjaka koji ne bi bili u stanju prepoznati brakorazvodne uzroke, a kamoli raditi na njihovom otklanjanju, što je potpuno neprihvatljivo, budući da od izbora lica koje će obavljati ovu zahtjevnu funkciju u velikoj mjeri zavisi uspjeh samog postupka. Također, iz zakonskih odredbi PZ FBiH proizilazi da su centri za socijalni rad samo jedno od pravnih lica koje može biti ovlašteno da posreduje, ukoliko među svojim uposlenicima ima zaposlenu osobu sa odgovarajućom stručnom spremom. S druge strane, u Republici Srpskoj i Brčko Distriktu je posredovanje ostalo u isključivoj nadležnosti centara za socijalni rad.

Porodično posredovanje u zakonodavstvu Republike Srpske

Porodični zakon Republike Srpske (2002) zadržava raniji termin mirenje bračnih supružnika i određuje da supružnici, koji imaju zajedničku maloljetnu ili usvojenu djecu, ili

djecu nad kojom je produženo roditeljsko pravo, imaju obavezu da prije podnošenja tužbe ili zajedničkog prijedloga za razvod braka pokrenu postupak mirenja pred nadležnim organom starateljstva (PZ RS, član 57.). Prema PZ RS, za mirenje je mjesno nadležan organ starateljstva na čijem području tuženi ima prebivalište, odnosno boravišta, ili organ starateljstva na čijem su području bračni supružnici imali posljednje zajedničko prebivalište (PZ RS, član 58.).

Odvijanje postupka mirenja u PZ RS je definisano na način da organ starateljstva mora zakazati ročište za pokušaj mirenja na koji će pozvati oba bračna supružnika u roku od 30 dana od dana pokretanja postupka mirenja. Na ročištu za pokušaj mirenja organ starateljstva pokušava da izmiri bračne supružnike, a u slučaju potrebe im može preporučiti da se obrate savjetovateljima ili drugim ustanovama koje im mogu dati potreban savjet. U slučaju da na ročištu za pokušaj mirenja ne dođe do izmirenja bračnih supružnika, a organ starateljstva ocijeni da bi do izmiranja moglo doći, može se zakazati novo ročište. U toku postupka mirenja organ starateljstva imajući u vidu interese djece, nastojat će da bračni supružnici postignu sporazum o zaštiti, vaspitanju i izdržavanju zajedničke maloljetne djece, supružničkom izdržavanju, podjeli zajedničke imovine, vraćanju poklona i svim drugim pitanjima od značaja za supružnike, njihovu maloljetnu djecu, bračnu i porodičnu zajednicu koja se gasi. Također je određeno da se postupak mirenja obustavlja ukoliko se pozivu na ročište ne odazivu oba bračna supružnika, odnosno onaj bračni supružnik koji namjerava podnijeti tužbu za razvod braka. Ako nakon obustave postupka mirenja bude podnesena tužba ili zajednički prijedlog za razvod braka sud će ga odbaciti (PZ RS, članovi 59., 60. i 61.). Prema članu 63. PZ RS, organ starateljstva izuzetno nije dužan da zakaže ročište za pokušaj mirenja u slučajevima kada je boravište jednog od bračnih supružnika nepoznato najmanje šest mjeseci, kada je jedan od bračnih supružnika nesposoban za rasuđivanje

i kada jedan ili oba supružnika žive u inostranstvu, o čemu će organ starateljstva obavijestiti supružnika, radi podnošenja tužbe sudu.

Po pitanju roka za okončanje postupka posredovanja, PZ RS propisuje da je organ starateljstva obavezan da sprovede postupak mirenja supružnika u roku od dva mjeseca (član 62.). Ukoliko u postupku pred organom starateljstva dođe do izmirenja bračnih supružnika, zahtjev za ponovni postupak se ne može podnijeti u roku od šest mjeseci od dana uručenja zapisnika o izvršenom mirenju. Ukoliko se supružnici u postupku mirenja pred organom starateljstva ne izmire mogu podnijeti tužbu, odnosno zajednički prijedlog za razvod braka, sa zapisnikom o neuspješnom pokušaju mirenja, u roku od šest mjeseci od prijema zapisnika o ishodu postupka mirenja (PZ RS, član 64.).

Prema PZ RS, organ starateljstva ima propisanu obavezu da nakon ročišta za pokušaj mirenja sastavi zapisnik koji će sadržavati izjave bračnih supružnika da li su se izmirili, odnosno da mirenje nije uspjelo, kao i sporazum o svim pitanjima bitnim za supružnike i njihovu maloljetnu djecu, ako je do takvog sporazuma došlo. Zapisnik potpisuju obe stranke, a svakom bračnom supružniku se dostavlja ovjereni primjerk zapisnika (PZ RS, član 62.).

Porodično posredovanje u zakonodavstvu Brčko Distrikta

Porodični zakon Brčko distrikta (2007) također zadržava termin mirenje, ali definisanju ovog instituta prilazi i s aspekta mirenja i posredovanja (PZ BD, čl. 42.), uz uvažavanje njihovih različitih sadržaja. Prema PZ BD, mirenje se realizuje u brakorazvodnom postupku na zahtjev suda. Prema članu 45. PZ BD, nakon što sud primi tužbu odnosno sporazumni zahtjev za razvod braka, ako bračni partneri imaju zajedničku maloljetnu ili usvojenu djecu ili djecu nad kojom je produženo roditeljsko pravo, sud će zatražiti od organa starateljstva da pokuša sa mirenjem

bračnih partnera, te će organu starateljstva dostaviti primjerak tužbe, odnosno sporazumnog zahtjeva za razvod braka sa svim prilogima.

Po pitanju odvijanja postupka mirenja, PZ BD propisuje da organ starateljstva zakazuje ročište za pokušaj mirenja na koji će pozvati oba bračna partnera. Na ročištu za pokušaj mirenja organ starateljstva pokušava izmiriti bračne partnere, a po potrebi im preporučuje da se obrate savjetovateljima ili drugim ustanovama koje im mogu dati potreban savjet. Kao i u slučaju PZ RS, PZ BD određuje mogućnost da organ starateljstva odredi novo ročište ukoliko na ročištu za pokušaj mirenja nije došlo do izmirenja bračnih partnera, a ocijeni se da bi do izmirenja ipak moglo doći (PZ BD, članovi 43. i 44.). U slučaju da se u postupku pred organom starateljstva bračni partneri ne izmire, organ starateljstva će nastojati da se sporazume o zaštiti, odgoju i izdržavanju zajedničke maloljetne djece (PZ BD, član 45.). Prema članu 47. PZ BD, organ starateljstva nije dužan da zakaže ročište za pokušaj mirenja ako je boravište jednog od bračnih partnera nepoznato najmanje šest mjeseci, ako je jedan od bračnih partnera nesposoban za rasuđivanje i ako jedan ili oba bračna partnera žive u inostranstvu.

Nakon obavljenog ročišta za pokušaj mirenja organ starateljstva sačinjava zapisnik koji će sadržavati izjave bračnih partnera da li su se izmirili, odnosno da mirenje nije uspjelo, kao i sporazum o zaštiti, odgoju i izdržavanju maloljetne djece, ako je do takvog sporazuma došlo. Organ starateljstva je dužan da u roku od dva mjeseca sprovede postupak mirenja bračnih partnera i da o rezultatu mirenja dostavi zapisnik sudu kojem je podnesena tužba za razvod braka (PZ BD, član 46.). Ukoliko se u postupku pred organom starateljstva bračni partneri izmire smatrat će se da je tužba povučena (PZ BD, član 48.).

Dakle, analiza važećih zakonskih propisa na entitetskom nivou, kao i na nivou Brčko distrikta nam pokazuje da se izmjenom instituta mirenja u institut posredovanja sadržaj i smisao

postupka nisu značajno izmijenili u kontekstu odredbe izmirenja. Važeća odredba instituta posredovanja određuje i sporazum i izmirenje kao svoj cilj (PZ FBiH, čl. 48. stav 1. i čl. 50 stav 1.; PZ RS, čl. 58 i čl. 61; PZ BD, čl. 44 i čl.45), što je bilo i u fokusu ranijeg instituta mirenja. Naime, zakonodavno rješenje upućuje na činjenicu da se trebaju pokušati spoznati uzroci koji su doveli do poremećenosti bračnih odnosa, nastojati otkloniti uzroci i izmiriti supružnike. Pored toga, ukazuje se da bračne partnere treba upoznati sa pravnim i psihosocijalnim posljedicama razvoda braka, uz rješavanje ličnih i imovinskih odnosa, te postizanje sporazuma. Prva faza bi se mogla nazvati fazom izmirenja, a druga je faza pokušaj rješavanja pitanja koja se tiču posljedica razvoda braka (Salić i dr., 2018).

Uloga Centra za socijalni rad u postupku razvoda braka

Prema odredbama člana 5. PZ FBiH, za pružanje stručne pomoći i zaštite prava i interesa djece i ostalih članova porodice, za rješavanje sporova između članova porodice, kao i u svim slučajevima poremećenih porodičnih odnosa nadležan je centar za socijalni rad kao organ starateljstva, sud i osoba ovlaštena za posredovanje. U drugom stavu istog člana se navodi da u kantonima i općinama u kojima nije osnovan centar za socijalni rad poslova iz člana 1. i druge poslove starateljstva određene PZ FBiH vrši općinska služba kojoj je povjereno vršenje tih poslova.

Uloga organa starateljstva vezana za posredovanje prije i tokom razvoda braka je različito normirana u domaćem porodičnom zakonodavstvu. U PZ FBiH organ starateljstva je jedan u širokoj paleti ovlaštenih pravnih i fizičkih lica. Za razliku od PZFBiH, u PZ RS i PZ BD organ starateljstva je jedini ovlašten za posredovanje odnosno mirenje bračnih supružnika. Kada bračni partneri organu starateljstva ili drugom ovlaštenom licu za posredovanje podnesu zahtjev za posredovanjem, zajedničko u određenju za sve entitetetske zakone je da se prvo pokuša mirenje

supružnika. Nakon pokušaja mirenja, ukoliko bračni partneri ostanu pri odluci da se razvedu, uloga ovlaštene osobe je da posreduje u postizanju sporazuma oko njihove maloljetne djece, te o ostvarivanju roditeljskog staranja, izdržavanju djeteta, uvjetima i načinu održavanja ličnih odnosa i neposrednih kontakata djeteta sa roditeljem koji ne ostvaruje roditeljsko staranje i izdržavanju bračnog partnera. Iako navedene odluke nemaju obavezujući karakter, sud će iste, ukoliko su u interesu djeteta, prihvatiti ⁹.

U toku postupka za razvod braka obaveza suda je da u saradnji sa organom starateljstva zaštiti interes djeteta čiji se roditelji razvode (članovi 281 – 284. PZ FBiH, član 73. PZ RS i članovi 256 – 258. PZ BD). Primjenom kriterija primjerenih svakom pojedinačnom slučaju utvrdit će se najbolji interes djeteta i na njemu zasnovati odluka o tome s kim će dijete živjeti i o održavanju ličnih odnosa i neposrednih kontakata (Bubić, 2013).

Organ starateljstva je dužan na zahtjev suda pribaviti sve podatke od značaja za brakorazvodnu parnicu, u zaštiti prava i interesa djece, te zahtijeva mišljenje i prijedlog organa starateljstva kad je u pitanju povjeravanje djeteta, izdržavanje, kontaktiranje, kao lični odnosi ali i pitanje imovinskih odnosa. Konačna odluka o tome s kojim roditeljem će živjeti dijete uređena je na različit način: u Federaciji BiH i Brčko Distriktu su u nadležnosti suda, dok je u Republici Srpskoj nadležnost podijeljena između suda i organa starateljstva, tako da je sud nadležan za odlučivanje u slučaju donošenja odluke o prestanku braka, a izvan toga odlučuje organ starateljstva (Bubić, 2013).

⁹ Salić, N., Lučić, E. i Ramić, S. (2018). Centar za socijalni rad kao organ starateljstva u postupku porodičnog posredovanja. DHS 1(4), 145-166.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Uvod

Za potrebe istraživanja provedenog u okviru magistarskog rada pod naslovom: „Alternativni načini rješavanja porodičnih sporova u porodičnom zakonodavstvu BiH“ korištena je historijska, komparativna i metoda analize sadržaja odredaba relevantnih međunarodno-pravnih dokumenata i odredaba domaćeg zakonodavstva. Kako bi dobili što realnij prikaz stanja u oblasti porodičnog posredovanja u zakonodavstvu BiH (FBiH, RS, BD), a u cilju provjere naprijed postavljenih hipoteza (generalnih i posebnih), u radu su predstavljena ključna teorijska stajališta u ovoj oblasti. Poseban ugao posmatranja bio je fokusiran na djecu i zaštitu najboljeg interesa djeteta, budući da alternativni načini rješavanja porodičnih sporova umnogome doprinose afirmaciji standarda „najbolji interes djeteta“.

Posebnim hipotezama izvršena je provjera generalne hipoteze. Shodno navedenom, u nastavku konstatujemo sljedeće:

Usaglašenost pravnog okvira koji definira porodično posredovanje u FBiH sa evropskim principima (H1.) i usklađenost provedbe porodičnog posredovanja sa zahtjevima iz Preporuke Vijeća Evrope o porodičnom posredovanju No.R (98) 1 (H2.)

Shodno teorijskim stajalištima, istaknutim u relevantnoj literaturi, porodično posredovanje, u načelu, ne bi trebalo biti obavezno. Kao što smo ranije naveli, PZ FBiH porodično posredovanje propisuje kao obavezan čin prije pokretanja brakorazvodnog postupka. Osnova za ovakvo obligatorno normiranje postupka posredovanja od strane zakonodavca se

može pronaći u ranijem određenju instituta mirenja, koje je propisivalo da se mirenje smatra neuspjelim, ukoliko bračni partneri izostanu na zakaznom ročistu, a što je otvaralo mogućnost zloupotrebe ovog instituta. Uvođenjem pravila o obaveznosti zakonodavac je zasigurno nastojao uozbiljiti ovaj postupak i pridati mu značaj koji zaslužuje, prvenstveno vodeći računa o zaštiti i ostvarivanju prava djeteta aktiviranjem oba bračna partnera u pronalaženju sporazuma putem međusobnog dijaloga. Međutim, ovakvo normiranje obaveznosti postupka posredovanja se može smatrati upitnim, jer medijaciju prožima načelo dobrovoljnosti. Naime, ukoliko kod stranaka u sporu nije sazrela svijest za rješavanje porodičnog spora putem dogovora i dijaloga, samo propisivanje njegove obaveznosti neće dovesti do željenog cilja, odnosno do postizanja sporazuma koji bi bio u najboljem interesu djece¹⁰.

Također, treba istaći da se u praksi često dešava da jedan od bračnih partnera izostane u postupku posredovanja, jer svjesno izbjegava uključivanje u njega (na primjer, zbog izrevoltiranosti ili zbog prekida komunikacije sa bračnim partnerom i sl.), što onemogućava drugog bračnog partnera u pokretanju tužbe za razvod braka. Na taj način princip obaveznosti postupka posredovanja može u određenim slučajevima dovesti do kršenja osnovnog prava stranke na pristup pravosuđu i pravu na pravično suđenje. Dakle, možemo konstatovati da propisivanje obaveznog porodičnog posredovanja nije usklađeno sa evropskim principima u ovom području, te da može dovesti i do kršenja osnovnog ljudskog prava na pristup pravosuđu. Jedno od mogućih rješenja je promjena u porodičnom zakonodavstvu FBiH, prema kojem bi se posredovanje uključilo u brakorazvodni postupak kao faza koja prethodi pripremnom ročištu. Na taj način bi strankama u sporu bio omogućen pristup pravosuđu i suđenje u razumnom roku, a

¹⁰ Duman, Dž. (2009). Institut posredovanja u porodičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine. *Godišnjak Pravnog Fakulteta u Sarajevu*, 52, 71-91

ujedno bi stranke u toj fazi pokušale uz pomoć posrednika razriješiti što više spornih pitanja¹¹. Duman (2009) također ističe da bi u interesu ostvarivanja cilja posredovanja bilo poželjno izvršiti izmjene u PZFBiH, na način da se iznađu mehanizmi koji bi bračne partnere stavili u poziciju da ostvare kontakt prije pokretanja postupka posredovanja, te da u toj fazi postignu dogovor oko lica koje će provoditi taj postupak.

Drugi važan aspekt organizacije medijacije u kojem zakonska regulativa porodičnog posredovanja u FBiH ne prati principe i smjernice date u Preporuci R (98) 1 i Preporuci 1639 (2003) je postojanje mehanizama za izbor, obuku i ocjenu porodičnih posrednika, kao i standarda koje porodični posrednici trebaju ostvarivati i održavati. Podsjetimo se da prema Preporuci 1639, posrednik mora biti posebno educiran i obučen i mora ispunjavati uslove za izbor, čije se postojanje utvrđuje u postupku njegovog izbora. Zahtijeva se da posrednik bude stručan i da raspolaže znanjima o posredovanju, te da se kontinuirano obučava putem treninga i obnavljanja znanja i vještina. Pri tome se posebna pažnja treba usmjeriti na službenu autorizaciju i superviziju rada posrednika.

U tom aspektu PZ FBiH ne prati date preporuke, iako je Zakon o medijaciji u BiH u tom pogledu jasno odredio da medijator mora završiti posebnu obuku odobrenu od strane Udruženja medijatora u BiH. Međutim, PZ FBiH niti prateći podzakonski akti nisu precizirali dalje uvjete i programe obuke koje treba završiti osoba koja će se baviti porodičnim posredovanjem. Generalno postavljeni uvjeti u Pravilniku ne garantuju uspješno vođenje i okončanje postupka posredovanja. Specifičnost porodičnopravnih sporova nalaže potrebu dopunjavanja uvjeta propisanih Pravilnikom i to normiranjem posebnih uvjeta koji se odnose na kvalifikaciju posrednika i na potrebu njegovog stalnog osposobljavanja i usavršavanja. Kao primjer načina na

¹¹ Haubrich, V. i Tadić-Lesko, K. (2014.) Obiteljska medijacija pri Centru za socijalni rad. Zbornik radova: Drugi međunarodni naučni skup. Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru. 180-190.

koji se navedeni problem može regulisati navodimo odredbe Pravilnika o uvjetima koje mora ispunjavati fizička ili pravna osoba za pružanje stručne pomoći u postupku posredovanja Republike Hrvatske (Narodne novine, 1/06). U njemu se navodi da posrednik, pored posjedovanja visoke stručne spreme u zvanju profesora psihologije, diplomiranog socijalnog radnika ili diplomiranog pravnika, položenog stručnog ispita, te posjedovanja najmanje pet godina radnog iskustva na stručnim poslovima u centru za socijalnu skrb ili u savjetovalištu za brak i obitelj, također treba imati završenu edukaciju iz tehnika savjetodavnog rada i/ili sljedeće psihoterapijske edukacije-gestalt, kognitivno-bihevioralna, realitetna, sistemska obiteljska terapija. Također možemo navesti američki Model Standards of Practice for Family and Divorce Mediation, koji propisuje da posrednik mora imati znanje u oblasti porodičnog prava, znanje i obučenosť kada je u pitanju uticaj porodičnih sukoba na roditelje, djecu i druge, upoznatost sa razvojem djeteta, nasiljem u porodici, te zanemarivanjem i zlostavljanjem djeteta, posebno obrazovanje i obučenosť za proces posredovanja, te sposobnosť da prepozna uticaj kulture i različitosti.

Dakle, porodično zakonodavstvo Federacije BiH ne sadrži jasne odrednice za izbor, obuku i kvalifikaciju posrednika, niti jasne standarde koji moraju biti ispoštovani od strane lica koja obavljaju postupak porodičnog posredovanja. Ovakva zakonska regulativa dovodi do situacije da obavljanje posredničke funkcije u porodičnom posredovanju obavljaju osobe različitog stepena stručnosti, sa različitim stepenom uspješnosti, pri čemu način i rezultati rada ne podliježu nikakvom obliku stručne supervizije. U tom smislu bi bilo potrebno izvršiti izmjenu PZ FBiH i pratećih podzakonskih akata, a pri tome kao primjer pozitivnog rješenja može poslužiti Zakon o postupku medijacije i njegovi podzakonski akti, koji se odnose na pitanja medijatorske etike, disciplinske odgovornosti i obuke medijatora. Neka od ovih rješenja bi mogla

pronaći svoju primjenu i kod instituta porodičnog posredovanja. Za razliku od PZ FBiH i podzakonskih akata donesenih u skladu s njim, Zakon o medijaciji BiH insistira na obuci i spremnosti medijatora za obavljanje specifičnih zadataka, normirajući završenu obuku koja se tiče ovog postupka kao jedan od uslova. U skladu s tim je donesen i Pravilnik koji se odnosi na program obuke za medijatora. Program se sastoji iz teoretskog i praktičnog dijela obuke koji traje sedam dana, nakon čega lice koje je završilo trening dobija od Udruženja medijatora certifikat koji je preduslov za upis u Registar medijatora. Osim toga, Kodeks medijatorske etike daje smjernice u pogledu profesionalnog ponašanja medijatora čime se otklanja mogućnost različitog postupanja u procesu posredovanja. Također je izrađen Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti medijatora, kojim se propisuju pravila odgovornosti medijatora za povrede učinjene u obavljanju poslova medijacije i čuvanja ugleda medijatora, vrste disciplinskih povreda, disciplinske mjere, organi za pokretanje i vođenje postupka, tok postupka, zastarjelost, te postupak izvršenja disciplinskih mjera¹².

Važno pitanja koje se nameće u vezi sa postupkom posredovanja jeste i uloga djece u njemu. Dvojba koja se postavlja odnosi se na pitanje opravdanosti djece tokom postupka. S jedne strane, prisutnost djece tokom postupka može pomoći roditeljima da postanu svjesniji zajedničke odgovornosti, pri čemu se djetetu daje mogućnost da iskaže svoje stavove i da nema osjećaj da je „gurnuto u stranu“. S druge strane, nekada je potrebno poštediti dijete od sukoba roditelja, naročito u situacijama tzv. konfliktnih razvoda (prema procjenama stručnjaka, skoro 90% razvoda se može smatrati konfliktnim), kada roditelji zbog svojih emocionalnih problema mogu težiti ka manipulaciji djetetom, radi ostvarivanja vlastitih ciljeva. Zbog toga se u praksi koristi individualni pristup, odnosno u svakom pojedinačnom slučaju se od strane organa starateljstva

¹² Duman, Dž. (2009). Institut posredovanja u porodičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine. *Godišnjak Pravnog Fakulteta u Sarajevu*, 52, 71-91

procjenjuje da li je potrebno osigurati prisustvo djeteta. Preporučljivo je da psiholog kao član stručnog tima procjenjuje situaciju na osnovu djetetove dobi, razgovora sa roditeljima, te eventualnih posebnih okolnosti procjenjuje da li treba dijete pozvati na razgovor ili ne. Okolnosti traumatizacije ili zanemarivanja u porodici zasigurno govore u prilog izravnog kontakta sa djetetom, koji se u pravilu odvija bez prisutnosti roditelja¹³.

Socijalni rad ima važnu ulogu u sistemu zaštite djece u postupku razvoda braka (H3.), a komunikacija između osoba ovlaštenih za posredovanje i centara za socijalni rad je ključna u zaštiti djece u postupku posredovanja prije razvoda braka (H4.)

Porodično posredovanje u FBiH se najčešće provodi od strane centra za socijalni rad, kao nadležnog organa starateljstva. Ono se provodi u dva oblika: kao neobavezna medijacija u sporovima poremećenih porodično-pravnih odnosa i kao obavezna medijacija u formi posredovanja prije razvoda braka¹⁴. Centri za socijalni rad mogu u okviru svojih nadležnosti osnivati stručna tijela, sastavljena od stručnjaka različitih profila (na primjer, socijalnog radnika, pravnika, pedagoga, psihologa, liječnika i dr.), kako bi adekvatno izvršili zaštitu interesa djece ili drugih članova porodice. U centrima za socijalni rad nije nužno da posrednici budu posebno educirani za provođenje porodičnog posredovanja, ali je nužno da posjeduju znanja i vještine u pregovorima i rješavanju sporova, pri čemu su dužni da se pridržavaju etičkog kodeksa. Pored obaveznog posredovanja prije razvoda braka, posredovanje se vrši i nakon razvoda braka, sa razvedenim parovima, kada se ukaže potreba da putem dogovaranja rješavaju probleme u najboljem interesu djeteta. Iako bi posredovanje prije razvoda braka trebalo dovesti supružnike

13 Majstorović, I. (2007). Posredovanje prije razvoda braka: hrvatsko pravo i europska rješenja. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 57(2), 405-456.

14 Haubrich, V. i Tadić-Lesko, K. (2014.) Obiteljska medijacija pri Centru za socijalni rad. Zbornik radova: Drugi međunarodni naučni skup. Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru. 180-190

do zajedničkog rješavanja problema, često se događa da strane u sporu ne uviđaju i ne prihvataju prednost ovog postupka, pa tokom njegovog provođenja teško postižu sporazum. Ukoliko tokom obaveznog posredovanja ne dođe do prihvatljivog sporazuma koji bi bio u najboljem interesu djeteta, centar za socijalni rad ima mogućnost da po službenoj dužnosti predloži sudu izricanje mjera, kojima je cilj najčešće zaštita interesa djeteta, a koje su privremenog karaktera.

Način provođenja obaveznog porodičnog posredovanja prije razvoda braka je takav da se u početku pokuša sa mirenjem supružnika. Nakon pokušaja mirenja, ukoliko bračni partneri ostanu pri svojoj odluci da se razvedu, uloga ovlaštene osobe je da posreduje u postizanju sporazuma oko njihove maloljetne djece po pitanju ostvarivanja roditeljskog staranja, izdržavanja djeteta, uslovima i načinima održavanja ličnih odnosa i neposrednih kontakata djeteta sa roditeljem koji ne ostvaruje roditeljsko staranje, kao i izdržavanja bračnog partnera. Treba istaći da donesene odluke nemaju obavezujući karakter, ali da će sud te odluke, ukoliko su u interesu djeteta, prihvatiti. Ukoliko bračni partneri ne postignu sporazum ili sporazum nije u interesu djeteta (ukoliko je posredovalo drugo pravno ili fizičko lice u FBiH) organ starateljstva će na zahtjev ovlaštene osobe da odluči o ovim pitanjima, što organ starateljstva može uraditi i po službenoj dužnosti. Pri tome odluka organa starateljstva važi samo do pravosnažnosti odluke o razvodu braka. Iako je na ovaj način zakonodavac osigurao zaštitu najboljeg interesa djeteta za vrijeme trajanja brakorazvodnog postupka, u praksi se znaju javljati problemi oko mehanizama izvršenja. Istraživanje koje su proveli Salić i sar. (2018) pokazuje da se privremene mjere donose najčešće na zahtjev ovlaštene osobe, dok se od strane organa starateljstva po službenoj dužnosti rijetko donose. Na primjer, ukoliko jedan od roditelja tokom brakorazvodnog postupka drugom roditelju zabranjuje kontaktiranje sa zajedničkim djetetom, organ starateljstva rijetko po službenoj dužnosti donosi odluku o izricanju privremenih mjera. Češće se dešava da roditelj

kojem se viđanje djeteta zabranjuje angažuje službeno lice, odnosno advokata, koji zatim od organa zahtijeva izricanje privremenih mjera.

Jedna od osnovnih obaveza suda je da u saradnji sa organom starateljstva zaštiti interes djeteta čiji se roditelji razvode, što je jasno određeno i porodičnim zakonodavstvom u FBiH. To znači da se korištenjem kriterija primjerenih svakom pojedinačnom slučaju utvrđuje najbolji interes djeteta i na njemu zasniva odluka o tome s kim će dijete živjeti i na koji način će održavati lične odnose sa roditeljem koji ne ostavaruje roditeljsko staranje. Organ starateljstva u praksi izrađuje mišljenje i prijedlog u pogledu povjeravanja djeteta, izdržavanja, kontaktiranja, ličnih odnosa, ali i imovinskih odnosa. Nadležnost donošenja konačne odluke o tome s kojim će roditeljem dijete je na području FBiH u rukama suda.

Kao jedan od osnovnih problema sa kojim se susreću osobe koje su pri organu starateljstva ovlaštene za provođenje postupka posredovanja izdvaja se nedostatak kontinuirane edukacije. Naime, samim zakonskim i podzakonskim aktima nije predviđena obaveznost doeduciranja. Pored toga, akt o ovlaštenju za provođenje porodičnog posredovanja ima neograničeno trajanje, što je samo po sebi pokazatelj neadekvatnosti zakonskih rješenja u ovom području. Budući da porodični odnosi spadaju u red najstroženijih društvenih odnosa, neshvatljivo je da obavljanje tako kompleksnih zadataka ne podliježe nikakvom naknadnom provjeravanju ili licenciranju. S druge strane, ukoliko se vratimo na elemente koje mora sadržavati stručno mišljenje osobe ovlaštene osobe za posredovanje, a koji su definisani ranije navedenim Pravilnikom o osnovnim elementima (socijalna anamneza, podaci o dinamici odnosa u porodici i procjena održavanja odnosa u porodici), jasno je da postoji velika nekonzistentnost između postavljenih zahtjeva i neadekvatne zakonskih rješenja u pogledu standarda za izbor i kontinuiranu edukaciju posrednika. Zbog toga se u praksi često dešava da provođenje postupka

posredovanja od strane ovlaštenih posrednika predstavlja zapravo samo formalno ispunjavanje zakonom određenih preduslova za razvod braka (Salić i sar., 2018).

Salihbašić (2012) je provela anketno istraživanje na uzorku zaposlenika centara za socijalni rad i medijatora certificiranih od strane Udruženja medijatora BiH. Prema rezultatima ovog istraživanja, medijatori izražavaju svoje nezadovoljstvo primjenom medijacije u praksi. Navode da medijacija nije dovoljno poznata široj javnosti, da se ne provodi u porodičnim sporovima kao neformalan postupak zbog nepostojećeg pravnog okvira, te nedovoljne saradnje sudova, advokata i licenciranih posrednika. Također je utvrđeno da izostaje saradnja između centara za socijalni rad i Udruženja medijatora, iako većina ispitanika smatra da je takva saradnja potrebna. Prema Salihbašić, praksa pokazuje da posrednici pasivno pristupaju bračnim problemima i ne rješavaju efikasno posljedice razvoda braka. Ovakvo stanje se može smatrati i očekivanim, obzirom na činjenicu da zakonske odredbe i podzakonski akti porodičnog zakonodavstva u potpunosti izostavljaju stručno osposobljavanje osoba ovlaštenih za porodično posredovanje.

U tom kontekstu je neophodno za sve osobe koje se žele baviti ovim poslom obezbijediti dodatno stručno osposobljavanje za sticanje vještina i znanja potrebnih za obavljanje posredovanja prilikom razvoda braka. Dobra komunikacija između centara za socijalni rad i osoba ovlaštenih za posredovanje, kada se radi o osobama koje po svom zanimanju ne spadaju u pomagačke profesije (npr. pravnici) je ključna za zaštitu najboljeg interesa djeteta u postupku posredovanja prije razvoda braka, jer se samo adekvatnom razmjenu informacija između ova dva aktera mogu prevenirati nepoželjne posljedice koje razvod braka može imati. Svi posrednici bi morali biti bedem protiv odluka koje nisu u najboljem interesu djeteta.

ZAKLJUČAK

Naše razmatranje porodičnog posredovanja kao alternativnog načina rješavanja porodičnih sporova u Bosni i Hercegovini, sa naglaskom na njegovu primjenu u Federaciji Bosne i Hercegovine, pokazuje da pravni okvir koji definira ovaj institut nije u potpunosti usaglašen sa evropskim principima. Provedeno istraživanje pokazuje da postojeći zakonski i podzakonski akti svojim nepreciznim, nedorečenim i uopćenim odredbama nisu usklađeni sa preporukama Vijeća Evrope i drugim evropskim regulativama. Postojećim zakonskim rješenjima je normirana obaveznost postupka posredovanja prije razvoda braka, što je u suprotnosti sa osnovnim principom dobrovoljnosti u postupku posredovanja. Nadalje, u zakonskim rješenjima postoje određene nelogičnosti, kao što je zakonska odredba koja glasi da u slučaju neodaziva oba bračna partnera postupku posredovanja slijedi nemogućnost pokretanja brakorazvodnog postupka. Pored toga, uslovi za izbor lica ovlaštenih za posredovanje su previše generalno definisani, a u potpunosti izostaju standardi za licenciranje i kontinuiranu edukaciju porodičnih posrednika, što je apsolutno neprihvatljivo, kada se uzme u obzir složenost i zahtjevnost postupka porodičnog posredovanja. U skladu sa prikazanim, čini se opravdanim ukazati na potrebu za doradom postojećih zakonskih rješenja ili, kada to politički uslovi budu dozvoljavali, uvođenje koncepcijski drugačijeg instituta porodičnog posredovanja, koji bi bio usklađeniji sa smjernicama sadržanim u Preporuci Vijeća Evrope R (98) 1. Kao generalne smjernice u kojem pravcu bi izmjene zakonskih rješenja trebale ići, mogu poslužiti sugestije koje daje Duman (2009):

- izmijeniti Pravilnik o uvjetima koje mora ispunjavati fizička ili pravna osoba za bavljenje postupkom posredovanja prije pokretanja postupka za razvod braka,

- normirajući posebne elemente koji se odnose na kvalifikaciju posrednika, a koji nužno moraju biti spojivi sa onim što je suština postupka posredovanja;
- uvesti Kodeks etike koji će biti garancija za profesionalno postupanje svih posrednika i propisati principe na kojima se postupak posredovanja temelji (nezavisnost, neutralnost i povjerljivost);
 - uvesti i precizirati tačan tok postupka iz koga mora biti vidljivo na koji način je posrednik provodio pojedinačno svaku zakonsku fazu postupka posredovanja;
 - uvesti obavezni vid edukacije za sve posrednike;
 - uvesti institucionalne mehanizme supervizije rada posrednika i predvidjeti odgovornost za neprofesionalno i nesavjesno obavljanje datih zadataka.

Analiza načina provođenja postupka posredovanja u FBiH je pokazala da se isti u najvećem broju slučajeva provodi pri nadležnom organu starateljstva, a to su centri za socijalni rad. Provedba porodičnog posredovanja je usklađena sa pravnim odrednicama o načinu provođenja, ali je kvaliteta i efikasnost rezultata pod uticajem nepovoljnih i nedorečenih zakonskih rješenja, koji mogu dovesti do situacija u kojima postupak posredovanja postaje samo formalno ispunjavanje postojećih zakonskih obaveza. Ovdje treba istaći da izostaju istraživanja koja bi nam pružila detaljnije podatke o rezultatima postupka posredovanja koja se obavljaju na području FBiH.

Na kraju, svi podaci ukazuju na potvrdu hipoteze da porodično posredovanje u većoj mjeri štiti najbolji interes djeteta u odnosu na tradicionalne oblike rješavanja porodičnih sukoba tokom razvoda braka. U slučajevima kada roditelji djeteta ne žive zajedno pa dijete više ne može ostvarivati pravo da živi s njima, odluka o tome s kojim roditeljem će ono živjeti i na koji način će održavati kontakte sa drugim roditeljem mora biti donesena uvažavajući najbolji interes

djeteta. Pri utvrđenju ovog interesa se moraju odabrati i primijeniti kriteriji najprimjereniji ocjeni interesa konkretnog djeteta, kao i mogućnosti i sposobnosti roditelja da se na najbolji način staraju o djetetu u novoj situaciji. Obzirom na ciljeve i principe porodičnog posredovanja, jasno je da ovakav postupak predstavlja najbolje rješenje za procjenjivanje sadržaja najboljeg interesa djeteta u svakom konkretnom slučaju.

Dakle, možemo zaključiti da je naša generalna hipoteza, prema kojoj porodično posredovanje u FBiH odražava pravne i praktične principe koji su postavljeni u evropskim politikama primjene porodičnog posredovanja, te da se time bolje štiti najbolji interes djeteta u poređenju sa tradicionalnim načinom rješavanja porodičnih sukoba tokom razvoda braka, djelimično potvrđena. Ukoliko bi došlo do adekvatnih izmjena porodičnog zakonodavstva, u skladu sa naprijed navedenim smjernicma, mogle bi se otkloniti postojeće smetnje u sistemu porodičnog posredovanja, a time i unaprijediti ishode samog procesa, koji ne bi ostajali na pukom formalnom zadovoljavanju zakonskih obaveze.

LITERATURA

- Ajduković, M. i Sladović Franz, B. (2003.a) Razumijevanje sukoba. U: Ajduković, D. (ur.);
Socijalna rekonstrukcija zajednice. Zagreb: *Društvo za psihološku pomoć*, 195-210.
- Ajduković, M. i Sladović Franz, B. (2003.b) Prevladavanje sukoba. U: Ajduković, D. (ur.);
Socijalna rekonstrukcija zajednice. Zagreb: *Društvo za psihološku pomoć*, 211-230.
- Alinčić, M. (1999). Europsko viđenje postupka obiteljskog posredovanja. *Revija za socijalnu politiku*, 6(3), 227-240.
- Assembly, U. G. (1989). Convention on the Rights of the Child. *United Nations, Treaty Series*, 1577(3).
- Breber, M., i Sladović Franz, B. (2014). Uvođenje obiteljske medijacije u sustav socijalne skrbi–
Perspektiva stručnjaka. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(1), 123-152.
- Bubić, S. (2011). Ustanova porodičnog posredovanja u evropskom, njemačkom i domaćem pravu. *Nova pravna revija*, 16-29.
- Bubić, S. (2013). Standard najbolji interes djeteta i njegova primjena u kontekstu ostvarivanja roditeljskog staranja. *Zbornik radova s Međunarodnog naučnog skupa Dani porodičnog prava "Najbolji interes djeteta u zakonodavstvu i praksi"*, Mostar.

- Bush, R. i Pope, S. (2004.) Transformative mediation: Changing the quality of family. U: Folberg, J., Milne, A. i Salem, P. (ur.); Divorce and family mediation: models, techniques and applications. *New York: The Guilford Press, 53-71.*
- Council of Europe, Strasbourg, 5 February 1998., DIR/JUR (98)4 (Provisional), *Text of Recommendation No. R(98)1 of the Committee of Ministers to Member States on Family Mediation and its Explanatory Memorandum.*
- Čulo Margaletić, A. (2017). Prava djeteta u obiteljskoj medijaciji. *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, 8(posebni broj), 151-170.*
- Duman, Dž. (2009). Institut posredovanja u porodičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine. *Godišnjak Pravnog Fakulteta u Sarajevu, 52, 71-91.*
- Duman, Dž. (2012). Modeli posredovanja. *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, 55, 135-146.*
- Gold, L. (1997.) Mediation of couple and family disputes. U: Kruk, E. (ur.); Mediation and conflict resolution in social work and the human services. *Chicago: Nelson-Hall, Inc., 19-35.*
- Haubrich, V. i Tadić-Lesko, K. (2014). Obiteljska medijacija pri Centru za socijalni rad. *Zbornik radova s Međunarodnog naučnog skupa Dani porodičnog prava "Najbolji interes djeteta u zakonodavstvu i praksi", Mostar 180-190.*
- Korać, A. (2005). Obiteljsko posredovanje – prilog alternativnom rješavanju obiteljskih sporova. *Hrvatska pravna revija, 5, 73-84.*
- Kruk, E. (1997). Mediation and conflict resolution in social work and the human services (p. 1). *Chicago. Nelson-Hall.*

- Lowry, L.R. (2004.) Evaluative mediation. U: Folberg, J., Milne, A. i Salem, P. (ur.); *Divorce and family mediation: Models, techniques and applications. New York: The Guilford Press, 72-91.*
- Majstorović, I. (2007). Posredovanje prije razvoda braka: hrvatsko pravo i europska rješenja. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 57(2), 405-456.*
- Mayer, B. (2004.) Facilitative mediation. U: Folberg, J., Milne, A. i Salem, P. (ur.); *Divorce and family mediation: Models, techniques and applications. New York: The Guilford Press, 29-52.*
- Milne, A. L., Folberg, J., i Salem, P. (2004). The evolution of divorce and family mediation: An overview. U: Folberg, J., Milne, A. i Salem, P. (ur.); *Divorce and family mediation: Models, techniques and applications. New York: The Guilford Press, 3-25*
- Parliamentary Assembly. Recommendation 1639 (2003), Family mediation and equality of sexes. Preuzeto sa: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17171&lang=en> (12.04.2019).
- Pruett, M.K. i Johnson, J.R. (2004.) Therapeutic mediation with high-conflict parents: Effective models and strategies. U: Folberg, J. Milne, A. i Salem, P. (ur.); *Divorce and family mediation: Models, techniques and applications. New York: The Guilford Press, 95-111.*
- Roberts, M. (1988) *Mediation in family disputes. Aldershot: Wildwood House Ltd.*
- Salić, N., Lučić, E. i Ramić, S. (2018). Centar za socijalni rad kao organ starateljstva u postupku porodičnog posredovanja. *DHS 1(4), 145-166.*

Salihbašić, S. (2012). Primjena porodične medijacije u postupku razvoda braka. Magistarski rad. *Univerzitet u Sarajevu. Fakultet političkih nauka.*

Shienvold, H. (2004) Hybrid processes. U: Folberg, J., Milne, A. i Salem, P. (ur.); Divorce and family mediation: Models, techniques and applications. *New York: The Guilford Press, 112-126.*

Sladović Franz, B. (2005). Obilježja obiteljske medijacije. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 12, 2, 301-319.

Službeni glasnik BiH (2004). Zakon o postupku medijacije. *Službeni glasnik BiH*, br. 37/04.

Službene novine FBiH (2005). Porodični zakon FBiH. *Službene novine Federacije BiH*, br.35/05.

Službene novine FBiH (2006). Pravilnik o osnovnim elementima koje mora sadržavati stručno mišljenje u postupku posredovanja prije pokretanja postupka za razvod braka. *Službene novine Federacije BiH*, br.05/06.

Službene novine FBiH (2006). Pravilnik o uvjetima koje mora ispuniti fizička i pravna osoba ovlaštena za posredovanje između bračnih partnera prije pokretanja postupka za razvod braka. *Službene novine Federacije BiH*, br.05/06.

Službeni glasnik RS (2002). Porodični zakon Republike Srpske. *Službeni glasnik RS*, br.54/02.

Službeni glasnik Brčko distrikta BiH (2007). Porodični zakon Brčko distrikta. *Službeni glasnik BD*, br. 03/07.

Taylor, A. (2002). Family dispute resolution. Mediation theory and practice. *Jossey – Bass*, 2002.

Udruženje medijatora u Bosni i Hercegovini. Vodič kroz medijaciju. Preuzeto sa: https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Vodic_kroz_medijaciju_u_BiH.pdf (18.04.2019).